

Rapport
2022:22

Konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering innen utdanning

En kunnskapsoversikt

Sabine Wollscheid, Brit Lynnebakke, Marianne Takvam Kindt,
Henrik Karlstrøm og Lone Wanderås Fossum

NIFU

Rapport
2022:22

Konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering innen utdanning

En kunnskapsoversikt

Sabine Wollscheid, Brit Lynnebakke, Marianne Takvam Kindt,
Henrik Karlstrøm og Lone Wanderås Fossum

Rapport 2022:22

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU)
Adresse Postboks 2815 Tøyen, 0608 Oslo. Besøksadresse: Økernveien 9, 0653 Oslo.

Prosjektnr. 21327

Oppdragsgiver Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)
Adresse Tollbugata 20, 0152 Oslo

Fotomontasje NIFU

ISBN 978-82-327-0572-6
ISSN 1892-2597 (online)

Copyright NIFU: CC BY 4.0

www.nifu.no

Forord

På oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har NIFU laget en kunnskapsoversikt over nordisk og internasjonal forskning om konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering innen utdanning. Rapporten presenterer og oppsummerer inkluderte internasjonale kunnskapsoppsummeringer, nordiske primærstudier og identifiserer kunnskapshull. I tillegg gis en oversikt over forfatternes institusjonstilhørighet, dominerende forskningsfelt og publiseringskanaler, i tillegg til samforfatterskap og samsitering. Rapporten er skrevet av Brit Lynnebakke, Marianne Takvam Kindt, Henrik Karlstrøm, Lone Wanderås Fossum og Sabine Wollscheid, med sistnevnte som prosjektleder. Brit Lynnebakke og Sabine Wollscheid har vært hovedansvarlige for utformingen av kapittel 1. Kapittel 2 ble skrevet av Sabine Wollscheid, Lone Wanderås Fossum og Henrik Karlstrøm. Brit Lynnebakke, Marianne Takvam Kindt, Henrik Karlstrøm og Sabine Wollscheid har alle bidratt i utformingen av kapittel 3 og kapittel 4. Takk til vår kollega Fride Flobakk-Sitter som har bidratt med kritisk gjennomlesing av rapportutkast. Takk til vår bibliotekar ved NIFU, Kjersti Knutsen, som har bistått oss i arbeidet med litteratursøket. Vi takker også Inger Henaug og Joy Gabriella Davidsen for språklig redigering og formatering. Vi ønsker å takke IMDi for et interessant og givende prosjekt.

Oslo, 28. oktober 2022

Cay Gjerustad
fungerende forskningsleder

Vibeke Opheim
direktør

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	13
1.1 Bakgrunn	13
1.2 Konseptuelt rammeverk.....	15
1.2.1 Diskriminering og rasisme.....	15
1.2.2 Integrering.....	17
1.3 Rapportens struktur	18
2 Metode	19
2.1 Systematisk kunnskapsoppsummering og bibliometriske analyser	19
2.2 Faser i kunnskapsoppsummeringen	20
2.2.1 Operasjonalisering av problemstillingen og definisjon av seleksjonskriterier.....	20
2.2.2 Litteratursøk og utvalg av studier	23
2.2.3 Koding og kvalitetsvurdering	26
2.2.4 Oppsummering av funn og syntese.....	26
2.3 Metodiske styrker og begrensninger.....	27
3 Resultater	30
3.1 Utvalg og beskrivelse av datamaterialet.....	30
3.1.1 Seleksjon av studier (PRISMA-diagram).....	30
3.1.2 Bibliometrisk analyse av publikasjonene i studien.....	31
3.2 Oppsummert kunnskap av kunnskapsoversikter.....	35
3.3 Oppsummert kunnskap i Norden.....	38
3.3.1 Strukturell integrasjon	38
3.3.2 Sosial integrering	52
3.3.3 Identitetsmessing integrering	58

4	Diskusjon og konklusjon	63
4.1	Diskusjon av hovedfunn.....	63
4.2	Implikasjoner for videre forskning	66
	Referanser.....	70
	Vedlegg 1: Kodeskjema.....	77
	Tabelloversikt.....	78
	Figuroversikt.....	79

Sammendrag

Rasisme og diskriminering er barrierer mot deltakelse i samfunnet, for eksempel innenfor utdanning og arbeid. Samtidig har det i de siste årene vært en økende bevissthet i Norge om rasisme og diskriminering. I denne rapporten går vi nærmere igjennom den forskningen som finnes på disse fenomenene, samt kunnskap om konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering i utdanning.

Problemstilling

Rapporten er Delprosjekt 2 i et større prosjekt om konsekvenser av rasisme og diskriminering på integrering i arbeidslivet, innen utdanning og i sivilsamfunnet. Rapportens problemstilling er: Hva sier forskning om konsekvensene av rasisme og diskriminering for integrering i utdanning? Rapporten er en del av et større prosjekt. Delprosjekt 1 har tatt for seg integrering i arbeidslivet, mens Delprosjekt 3 vil ta for seg integrering i sivilsamfunnet.

Metode

Den metodiske tilnærmingen kombinerer metoder i systematisk kunnskapsoppsummering med bibliometriske analyser («science mapping»). Metoder for systematisk kunnskapsoppsummering er basert på transparente og reproduerbare prosedyrer for å redusere systematiske skjevheter. Bibliometriske analyser bruker kvantitative metoder for å se på relasjoner mellom forskningsbidrag. Litteratursøket omfattet empiriske studier med kvantitativt eller kvalitativt design. Vi søkte systematisk i Web of Science (WoS) og Cristin. I tillegg søkte vi strategisk i referanselister til nøkkelpublikasjoner og i publikasjoner til nøkkelpersoner. Mange av studiene på dette fagfeltet er ikke indeksert i internasjonale databaser som WoS. For å identifisere et tilstrekkelig antall relevante studier utvidet vi derfor våre strategiske søk til også å inkludere Google Scholar.

Få av de inkluderte studiene har konsekvenser av rasisme og diskriminering som sitt hovedtema

Vi har inkludert 32 forskningsbidrag i vår kunnskapsoversikt, derav to kunnskapsoversikter og 30 primærstudier fra de nordiske landene. Oppsummert indikerer funnene at forskning som eksplisitt undersøker betydningen av diskriminering og rasisme for integrering i utdanning, er lite utforsket i en nordisk kontekst. Det er få studier som har problemstillingen – konsekvenser av diskriminering og /eller rasisme innen utdanning – som sitt hovedtema.

Sammenhenger mellom opplevd diskriminering, rasisme, utdanningsaspirasjoner og skoleprestasjoner

En rekke studier i vårt utvalg viser en sammenheng mellom opplevd diskriminering, rasisme og stigmatisering og utdanningsprestasjoner. Flere studier viser at en mulig konsekvens av opplevd diskriminering, rasisme og stigmatisering kan være å sikte høyere. Samtidig viser andre studier konsekvenser som redusert faglig selvtillit og mindre tro på å lykkes i skolen. Igjen andre studier påviser negative sammenhenger knyttet til lavere trivsel på skolen, svekket motivasjon, prestasjoner og motivasjon, sosioemosjonelle vansker og negative atferdsmessige konsekvenser. Videre har vi sett hvordan gruppeprosesser og opplevelse av tilhørighet kan påvirkes av diskriminering og rasisme. Disse konsekvensene er negative i seg selv, og kan i tillegg virke inn på skoleprestasjoner og aspirasjoner.

Mange kvalitative studier

Litteraturen om diskriminering og rasisme og dens betydning og konsekvenser for integrering i utdanning, kan beskrives som tverrfaglig. Flertallet av studiene vi inkluderte ser på opplevd diskriminering og rasisme, og de brukte et kvalitativt forskningsdesign. Et fåtall av studiene har et kvantitativt design, og enda færre er longitudinelle. Samlet sett skiller denne litteraturen seg dermed betydelig fra litteraturen om diskriminering og rasisme og dens konsekvenser for arbeidslivsinntegring, der det finnes et stort omfang av eksperimentelle studier.

Mange ulike målinger for å analysere spesifikke aspekter av diskriminering og rasisme

Oppsummeringen av internasjonal forskning viser et tydelig behov for flere målinger av spesifikke aspekter ved rasistisk og etnisk diskriminering, for eksempel åpenbar diskriminering versus mikroagresjon. Det anbefales å videreutvikle målinger ved å se på innhold og overlapp mellom eksisterende målinger av diskriminering. I tillegg pekes det på et behov for å studere flere diskrimineringsgrunnlag

i sammenheng, for eksempel kjønn og seksuell orientering og se på konsekvenser av samspillende identiteter.

Få studier om flerdimensjonal diskriminering (interseksjonalitet) og integrering i utdanning

Litteraturen peker samlet sett på et kunnskapshull når det gjelder hvordan rasisme og diskriminering på grunnlag av etnisitet og landbakgrunn samspiller med andre diskrimineringsgrunnlag, såkalt interseksjonalitet. Dette gjelder for eksempel samspillet med lav sosioøkonomisk bakgrunn, kjønn og seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne.

Implikasjoner for videre forskning

Oppsummert peker våre funn på et behov for forskning som mer eksplisitt undersøker konsekvenser av diskriminering og rasisme på integrering innen utdanning i Norden som en overordnet problemstilling. Videre er det behov for forskning som muliggjør mer avanserte og finmaskede analyser av konsekvenser av diskriminering og rasisme innen utdanning og mer generelt. Det gjelder særlig å undersøke ulike utfall for undergrupper og sammensatt diskriminering. Det er også viktig å ta i betraktning den bredere sosiale konteksten som påvirker utfall knyttet til utdanning. Et viktig tema er kumulativ diskriminering, der opplevd diskriminering på ulike samfunnsarenaer kan få konsekvenser for integrering innen utdanning.

Summary

Racism and discrimination are barriers to participation in all fields of society, for example in education and in work life. Moreover, there has been an increased recognition of racism and discrimination in Norway during the last few years. In this report we further explore research on these phenomena. Furthermore, we research the consequences of racism and discrimination with respect to educational integration.

Research question

This report is Part two of a larger project on the consequences of racism and discrimination on integration into work life, education, and civil society. This report's research question is: What does the research tell us about the consequences of racism and discrimination on integration in education? Part one in the larger project addresses integration in employment and work-life, while Part three deals with integration into civil society.

Method

The methodological approach combines methods in systematic review and bibliometric analyses ("science mapping"). Methods for systematic reviews are based on transparent and reproducible procedures to reduce systematic bias. Bibliometric analyses quantitatively analyze bibliometric data to address the relations between research contributions. We did systematic searches for literature in Web of Sciences (WoS) and Cristin. The literature searches comprised empirical studies with quantitative and qualitative design. Moreover, we did strategical searches in reference lists of key publications and in publications of key researchers. Many studies in this field are not indexed in international databases like WoS. To identify all the relevant publications, we also included a strategic search in Google Scholar.

Few of the included studies address consequences of racism and discrimination explicitly

We identified, in total, 32 studies. Among these there were two literature reviews and 30 primary studies from the Nordic countries. In sum, the findings indicate that research that explicitly addresses consequences of discrimination and racism for integration in education in a Nordic context, is scarce. We found few studies that mainly address the consequences of discrimination and/or racism in education.

Relations between perceived discrimination, racism and educational aspirations, and school outcomes

A couple of studies in our data show a relation between perceived discrimination, racism and stigma, and educational outcomes. Some studies show that a possible consequence of perceived discrimination, racism and stigma can be to have high ambitions. On the other hand, other studies show negative consequences such as reduced professional and educational confidence. Other studies show negative associations, such as lower well-being in school, reduced motivation and achievement, socio-emotional difficulties, and negative behavioral consequences. Additionally, we have seen how group processes and perceptions of belonging can be affected by discrimination and racism. These consequences are negative in and of themselves and can also affect school outcomes and aspirations.

Many qualitative studies

The literature on discrimination and racism and its impact on consequences for integration in education can be characterized as interdisciplinary. Most of the studies we included, address perceived discrimination and racism, and these studies apply a qualitative research design. Only a few studies applied a quantitative design, and even fewer studies are longitudinal. This literature distinguishes itself from that of discrimination and racism and its consequences for work-life integration, which has a large number of experimental studies.

Many different indicators analyze specific aspects of discrimination and racism

This review of international research shows an evident need for further operationalization of specific aspects of racial and ethnic discrimination, for example obvious discrimination versus micro-aggressions. We recommend a further development of indicators by looking at content and overlap between existing indicators of discrimination. Moreover, researchers point to a need for studying several

discrimination variables simultaneously, for example gender and sexual orientation, and look at consequences of intersecting identities.

Few studies on intersectionality and integration in education

The literature review points to a knowledge gap with respect to how racism and discrimination intersect with other discrimination variables. This comprises intersections with socio-economic background, gender, sexual orientation and disability.

Summary and implications

In sum, findings point to a need for research that more explicitly addresses the consequences of discrimination and racism on educational integration in the North. In addition, there is a need for research that applies more advanced and detailed analyses of the consequences of discrimination and racism in education and in general. It is especially important to investigate intersectional discrimination and the different outcomes for the various subgroups. Additionally, one should consider the broader social context that impacts outcomes related to education. One important topic is cumulative discrimination, where perceived discrimination within different areas can have consequences for educational integration.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Den offentlige debatten om «Black Lives Matter» har ført til økt oppmerksomhet om rasisme og diskriminering i de siste par årene, både i Norden (f.eks., Nafstad, 2022; Rosenberg, 2021) og andre vesteuropeiske land (f.eks., Evans mfl., 2021; Degele, 2020). Rasisme og diskriminering er barrierer mot deltakelse på alle samfunnsarenaer og kan for eksempel hindre utbytte av utdanning og inngang til arbeidslivet. Diskriminering kan også føre til svekket tilhørighet til fellesskapet og svekket tillit både til samfunnet generelt og til individer.

Det foreligger mye forskning på diskriminering, særlig på dens forekomst, for eksempel i arbeidslivet (Quillian og Midtbøen, 2021; Midtbøen, 2018). Integreringsbarometeret 2022 viser samtidig at det er en stor og økende bevissthet i befolkningen om eksisterende rasisme og diskriminering i Norge, både på arbeidsmarkedet og andre samfunnsarenaer, for eksempel utdanning (Brekke og Fladmoe 2022; se også Brekke mfl. 2020). I en spørreundersøkelse som UNICEF (2022) gjennomførte blant 1800 barn og unge i Norge, svarte 37 prosent at de hadde blitt utsatt for rasisme på bakgrunn av hvordan de så ut. Av disse barn og unge svarer 57 prosent at de har blitt utsatt for rasisme på skolen.

Samtidig foreligger det mindre forskning i Norden om *konsekvenser* av rasisme og diskriminering, og det er derfor behov for mer kunnskap om mulige konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) ønsker en kunnskapsoppsummering over hva som foreligger av forskning på betydningen og konsekvensene av rasisme og diskriminering på integrering. Denne rapporten er én av tre rapporter som omhandler integrering innen utdanning (Delprosjekt 2); den første rapporten har tatt for seg integrering i arbeidslivet (Delprosjekt 1) (Wollscheid mfl., 2022), mens den tredje rapporten vil ta for seg integrering i sivilsamfunnet (Delprosjekt 3).

Kunnskapsstatus

Store deler av litteraturen om diskriminering og dens konsekvenser handler om arbeidslivsintegrering og helse (f.eks. Aksnes mfl., 2021; Wollscheid mfl., 2022). Samtidig pågår det forskning på diskriminering på andre samfunnsområder, som for eksempel utdanning og fritid (idrett) (Aksnes mfl., 2021; Lang og Kahn-Lang Spitzer, 2020).

En nyere kunnskapsoversikt over konsekvenser av diskriminering og rasisme på grunn av etnisitet, religion og livssyn har oppsummert relativt få nordiske studier som omhandler elever, studenter og ansatte i academia. Disse studiene er hovedsakelig kvalitative og omhandler mulige negative konsekvenser. Funn fra disse studiene indikerer at «hverdagsrasisme» i en utdanningskontekst kan påvirke selvtillit og læringsmotivasjon hos studenter og elever. Funnene baserer seg derimot på få kvalitative studier og lar seg vanskelig generalisere til andre utdanningskontekster (Wollscheid mfl., 2021).

Formål og problemstilling

Denne rapporten ser på forskning på konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering i utdanning over hele utdanningsløpet, fra barneskolen til og med høyere utdanning i Norden. Populasjonen omfatter innvandrere og etterkommere.

Formålet er å få en oversikt over kunnskapen som foreligger om hvilken betydning og hvilke konsekvenser rasisme og diskriminering har for integrering, og her særlig i deltakelse i utdanning i Norden. Rapportens problemstilling er: Hva sier forskning om konsekvenser av rasisme og diskriminering på identitetsmessig, sosial og strukturell integrering innen utdanning?

Rapporten er basert på metoden systematisk kunnskapsoppsummering som vil resultere i en systematisk kunnskapsoversikt. Kunnskapsoversikten vil samle, vurdere og oppsummere forskning for å få oversikt over den beste tilgjengelige forskningen på temaet. Videre vil vi peke på kunnskapshull, identifisere forskningsbehov og komme med konkrete anbefalinger om videre forskning.

En forenklet systematisk kunnskapsoversikt over forskning er velegnet i denne sammenhengen. Fremgangsmåten er mindre tid- og ressurskrevende sammenlignet med en full systematisk kunnskapsoversikt, men den har felles mål om å oppfylle kriterier som transparens, vitenskapelig stringens og reproduserbarhet (Petticrew og Roberts, 2008). Formatet er i stadig utvikling, og den generelle trenden peker i retning av økende bruk av metoden i politikkutforming (Wollscheid og Tripney, 2021; Thomas mfl., 2013).

I denne rapporten kombinerer vi metoder i systematisk kunnskapsoppsummering med bibliometriske analyser («science mapping») for å kartlegge relasjoner mellom forskningsbidrag (Donthu mfl., 2021). Ved å kombinere disse to metodiske

tilnærmingene er det mulig å belyse datamaterialet fra ulike perspektiver; et «overordnet» perspektiv basert på metadataene fra de inkluderte studiene og et «nedenfra-perspektiv» med utgangspunkt i tekstinnholdet i enkeltpublikasjoner, som kan berike hverandre.

Det engelske begrepet «systematic review» oversettes til de norske begrepene «systematisk kunnskapsoppsummering» eller «systematisk kunnskapsoversikt» som brukes om hverandre. I denne rapporten forholder vi oss til terminologi som er utviklet av Folkehelseinstituttet i samråd med Språkrådet. Dette betyr at vi ønsker å skille mellom «systematisk kunnskapsoppsummering», som er selve metoden eller forskningsprosessen, og «systematisk kunnskapsoversikt» som er resultatet eller produktet av forskningsprosessen (Munthe mfl., 2022).

1.2 Konseptuelt rammeverk

De tre sentrale begrepene eller konseptene i dette prosjektet er diskriminering, rasisme og integrering. De er flerdimensjonale og har sammensatte, til dels omstridte betydninger. Betydningen er også preget av den sosiale konteksten de brukes i. I de siste årene har det skjedd en endring i internasjonal og nordisk sammenheng, fra å se hva disse begrepene betyr rent innholdsmessig, til å vektlegge hvilke konsekvenser de har (se f.eks., Wollscheid mfl. 2021).

1.2.1 Diskriminering og rasisme

Diskriminering og ulike former for diskriminering

Likestillings- og diskrimineringsloven definerer diskriminering som «direkte eller indirekte forskjellsbehandling» (LOV-2017-06-16-51). Direkte forskjellsbehandling blir forstått som «at en person behandles dårligere enn andre blir, har blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon». Med indirekte forskjellsbehandling menes «enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som vil stille personer dårligere enn andre» (LOV-2017-06-16-51). Begrepet strukturell diskriminering knyttes til indirekte diskriminering og brukes ofte i forskning om hvordan diskriminering gjenspeiles i samfunnsstrukturer og institusjoner. Strukturell diskriminering omhandler en form for systematisk forskjellsbehandling, selv om denne formen for diskriminering ikke er en konsekvens av en bevisst handling.¹

Personer kan diskrimineres på grunnlag av ulike sosiodemografiske kjennetegn, som for eksempel innvandrersstatus (Craig, 2015), eller på grunnlag av en kombinasjon av flere kjennetegn, for eksempel kjønn og innvandrersstatus. I

¹ https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Etnisitet/begreper_og_kunnskapsgrunnlag/

sistnevnte tilfelle vil det være det som omtales som «sammensatt diskriminering», «multippel diskriminering» eller «flerdimensjonal diskriminering», såkalt interseksjonalitet (Vogt, 2020).

Kumulativ diskriminering dreier seg derimot om erfaringer med diskriminering over lengre tid, på flere arenaer som utdanning og arbeid, og på tvers av generasjoner (se Midtbøen og Lidén, 2016). I dette prosjektet ser vi på ulike former for diskriminering, for eksempel strukturell diskriminering, kumulativ diskriminering og flerdimensjonal diskriminering (se også Wollscheid et al., 2021).

I praksis kan det være vanskelig å analytisk skille diskriminering fra dens konsekvenser. Ifølge Fibbi mfl. (2021) kan diskriminering ha negative konsekvenser for et individ på en rekke områder, som for eksempel arbeid, utdanning og bolig. Reduserte muligheter på grunn av diskriminering innebærer at diskriminerte grupper ofte har lavere måloppnåelse og lavere posisjoner enn andre grupper på ulike arenaer. Med andre ord innebærer dette perspektivet en forståelse av diskriminering som allerede peker på dens konsekvenser. Fibbi mfl. (2021) skiller videre mellom konsekvenser og håndtering av diskriminering, der sistnevnte viser til hvilke reaksjoner og strategier individer kan ha i møte med diskriminering. Eksempler på håndtering kan være tilbaketrekning, redusert tillit, men også overprestering i for eksempel utdanningssystemet.

Det finnes ulike definisjoner av rasisme. Noen forskere vektlegger oppfattede biologiske forskjeller, andre forstår også diskriminering og negative holdninger knyttet til kultur og religion som former for rasisme (f.eks. Bratt, 2022; Bangstad og Døving, 2015). Mens rasismebegrepet er særlig brukt i USA og Storbritannia, brukes oftere begreper som diskriminering, xenofobi, ekskludering og fordommer innen forskningen i nordiske og andre vesteuropeiske land. Sammenlignet med diskrimineringsbegrepet brukes rasisme i relativt liten grad i forskning i Norge og de fleste andre europeiske land. En viktig grunn er rasebegrepets konnotasjoner og historie (f.eks., Führer 2021).

Innen norsk forskning brukes ofte begrepet «etnisitet» og «etnisk» i stedet for «rase». Dette skiller seg fra hvordan etnisitet omtales i den bredere etnisitetsforskningen - som forestillinger om sosiale og kulturelle fellesskap basert på opphav, mens rase tradisjonelt viser til utseende (Eriksen, 2022; Eriksen, 2015). Selv om rase- og rasismebegrepet i liten grad benyttes innen norsk forskning, viser en rekke studier fra en norsk kontekst at hudfarge har høy relevans for sosiale inkluderingsprosesser, og for hvem som regnes for å være innenfor det nasjonale fellesskapet (f.eks., Führer 2021, Leirvik mfl., 2021; Lynnebakke og Fangen 2011). Den offentlige debatten om Black Lives Matter har ført til økt oppmerksomhet om rasisme de siste par årene, både i Norden (f.eks., Nafstad, 2022; Rosenberg, 2021) og andre vesteuropeiske land (f.eks., Evans mfl., 2021; Degele, 2020).

Ifølge Dahlen mfl. (2022) er det ikke et entydig skille mellom de to begrepene diskriminering og rasisme. De fremhever at diskriminering i større grad legger vekt på konsekvenser og praksis, mens rasisme tradisjonelt har vært konnotert med å legge større vekt på intensjonalitet.

Rasialisering er et annet begrep som er relevant for våre funn. Dette begrepet dreier seg om prosessene som fører til at hudfarge (rase) blir relevant og om konsekvensene disse prosessene leder til (Führer, 2021). Her er altså den sosiale konstruksjonen av 'rase' i fokus. Et annet relevant begrep er hvite privilegier, det vil si sosiale og økonomiske fordeler hvite personer opplever i kraft av sin hudfarge i samfunn preget av rasisme. I den siste tiden har det vært økt fokus på hvithet og hvite privilegier i norsk forskning (Führer, 2021).

I norsk offentlighet i de senere år har flere vektlagt at rasisme ikke er et individuelt fenomen, noe som lenge har vært i fokus innen rasismeforskning (Minotenk, 2022). Strukturell rasisme handler, i likhet med strukturell diskriminering, mer om strukturelle føringer i et samfunn enn om individuelle holdninger. Med andre ord dreier det seg mer om sosiale praksiser enn om enkeltindividets tanker og ideer (Bangstad, 2021). Disse strukturene påvirker relasjonene i en gruppe og minoriteters påvirkning og muligheter i samfunnet på subtile måter (Midtbøen, 2021). Således er begrepet beslektet med indirekte diskriminering (Minotenk, 2021). Sammen med hvite privilegier leder begrepet strukturell rasisme til en mer omfattende forståelse av betydningen av utseende/ «rase» for maktforhold, sosiale prosesser og langvarige inkluderings- og ekskluderingsprosesser i samfunnet.

1.2.2 Integrering

Det finnes mange definisjoner av integrering eller integrasjon. Her forstår vi integrasjon som en inkluderingsprosess av innvandrere i sosiale institusjoner som for eksempel skole eller universitet, og i sosiale relasjoner (Bosswick og Heckmann, 2006). Videre bygger vi på Heckmanns (2005) inndeling av fire ulike former for integrasjon: strukturell, sosial, identitetsmessig og kulturell.

- *Strukturell integrasjon* dreier seg om å oppnå likeverdige rettigheter og lik tilgang til posisjoner og sentrale institusjoner i samfunnet, som for eksempel utdanning og arbeid.
- *Sosial integrasjon* omhandler aksept og inkludering i sosiale nettverk, for eksempel blant venner, familie og i frivillige organisasjoner. Sosial integrasjon kan skje både i nettverk av personer med samme landbakgrunn eller på tvers av landbakgrunner. Særlig i den første tiden i et nytt land kan sosial integrasjon i nasjonale og etniske nettverk bidra til kunnskap om det nye landet. På lengre sikt kan imidlertid det å utelukkende ha

tilknytning til slike nettverk begrense innvandreres kulturelle og sosiale kapital som er relevant for å få innpass i samfunnets institusjoner på lik linje med majoritetspersoner (Heckmann, 2005).

- *Identitetsmessig integrasjon* omhandler opplevd identifikasjon med og tilhørighet til grupper. Det dreier seg særlig om etniske, regionale og/eller nasjonale identifikasjoner, eller kombinasjoner av disse.
- *Kulturell integrasjon* dreier seg om kunnskap om det nye landet (Heckmann og Boswick, 2006), det vil si delte sentrale kulturelle referanser (Eriksen, 2007), språkkunnskaper og kunnskap om dominerende verdier og normer (Heckmann, 2005). Slik kunnskap kan være en forutsetning for å forstå, gjøre seg forstått og orientere seg i det nye landet.

De fire integrasjonsformene bør ses i sammenheng, siden de påvirker hverandre gjensidig (Heckmann, 2005). For eksempel kan en persons grad av sosiale og kulturelle integrasjon både påvirkes av og påvirke integrasjon i utdanning. Sosial og kulturell integrasjon kan igjen bidra til sosial aksept på skolen. Motsatt kan en få kunnskap om det nye landet og sosiale nettverk gjennom utdanning. Likeledes viser forskning en sterk sammenheng mellom trivsel og skoleprestasjoner (Amholt mfl., 2020). Sosial og identitetsmessig integrasjon i skolen kan dermed virke inn på strukturell integrering i utdanning og arbeid på lengre sikt, da lavere skoleprestasjoner innsnevrer muligheter senere i utdanningsløpet.

1.3 Rapportens struktur

Rapporten består av til sammen fire kapitler, inkludert dette innledningskapitlet som presenterer bakgrunnen og formålet, samt definerer de sentrale begrepene diskriminering, rasisme og integrering. I kapittel 2 skisserer vi den metodiske fremgangsmåten som vi bruker i denne rapporten. I tillegg redegjør vi for metodiske styrker og svakheter. Kapittel 3 presenterer resultatene. Innledningsvis presenterer vi valg av datamateriale og funn fra bibliometriske analyser basert på forskningsbidragene som ble identifisert gjennom det systematiske søket i Web of Science (WoS) og det strategiske søket. Deretter oppsummerer vi de viktigste funnene fra de inkluderte forskningsbidragene. Dette gjelder funn fra internasjonale og nordiske kunnskapsoversikter og funn fra nordiske og vesteuropeiske primærstudier. I kapittel 4 oppsummerer og diskuterer vi de viktigste funnene fra kunnskapsoppsummeringen, og skisserer noen kunnskapshull og implikasjoner for videre forskning.

2 Metode

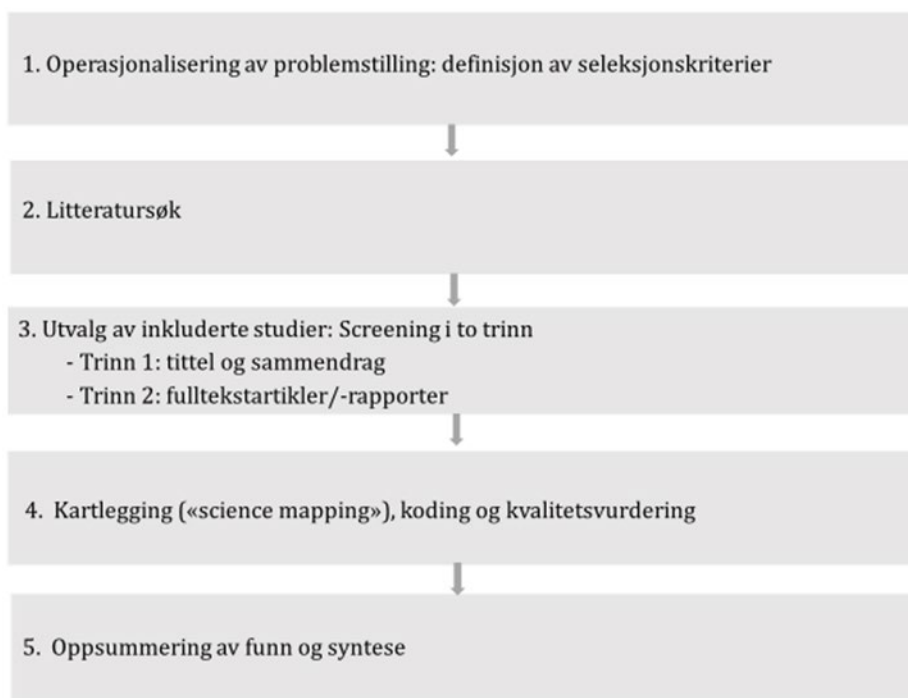
2.1 Systematisk kunnskapsoppsummering og bibliometriske analyser

En forenklet systematisk kunnskapsoversikt bygger på den samme tilnærmingen som en tradisjonell systematisk kunnskapsoversikt, hvor forskning identifiseres, oppsummeres og vurderes ved hjelp av systematiske, transparente og reproduserbare prosedyrer (Munthe mfl., 2022). På denne bakgrunn utarbeides det en syntese av den tilgjengelige/identifiserte forskningen (Petticrew og Roberts, 2006). En forenklet systematisk kunnskapsoversikt er imidlertid mer avgrenset og bedre egnet for et kortvarig prosjekt (her: mindre enn seks måneder) enn en tradisjonell systematisk kunnskapsoversikt, og vil kunne besvare oppdragets problemstillinger innen den gitte tidsfristen. Denne metoden ble valgt for dette prosjektet. Forenklingene innebærer her strengere avgrensninger på kilder, geografi, språk, år og publikasjonstype, samt i kvalitetsvurderingen av de inkluderte studiene (f.eks., Thomas mfl., 2013; Wollscheid og Tripney, 2021). Metoden ble utviklet for å imøtekomme behovet for mindre ressurskrevende systematiske kunnskapsoversikter som grunnlag for kunnskapsbaserte politiske beslutninger (Thomas mfl., 2013).

I dette prosjektet ønsker vi å kombinere metoder i systematisk kunnskapsoppsummering med bibliometriske analyser («science mapping») for å kartlegge relasjoner mellom forskningsbidrag. De bibliometriske analysene som vi bruker her, omfatter analyse av samforfatterskap, samsitering, feltklassifisering, institusjonstilhørighet og publiseringskanaler. Ved å kombinere disse metodene er det mulig å belyse datamaterialet fra ulike perspektiver – et mer «overordnet» perspektiv basert på metadataene fra de inkluderte studiene og et «nedenfra-perspektiv» med utgangspunkt i innholdet i enkelpublikasjoner, som kan berike hverandre.

2.2 Faser i kunnskapsoppsummeringen

I det følgende beskrives de enkelte prosedyrene eller fasene i kunnskapsoppsummeringen for å besvare problemstillingen om integrasjon innen utdanning (se også Figur 2.1).

Figur 2.1: Prosedyrer i systematisk kunnskapsoppsummering

2.2.1 Operasjonalisering av problemstillingen og definisjon av seleksjonskriterier

For å operasjonalisere problemstillingene måtte vi definere seleksjonskriteriene, det vil si inklusjons- og eksklusjonskriteriene. Inklusjonskriteriene informerer utforming av søkestrategier og legges til grunn ved utvalg av forskningsbidrag, det vil si forskningsartikler og rapporter (datainnsamling).

I tabell 2.1 nedenfor presenterer vi seleksjonskriteriene for problemstillingen, det vil si inklusjons- og eksklusjonskriterier. Eksklusjonskriterier er i stor grad motstykker til inklusjonskriterier. Når det gjelder publikasjonstyper, inkluderte vi to typer forskningslitteratur: fagfellevurderte tidsskriftsartikler og norske forskningsrapporter. At vi i sterkere grad vektla norske forskningsrapporter fremfor forskningsrapporter fra de andre nordiske landene, er begrunnet med viktigheten av den nasjonale konteksten i oppdraget og i den valgte metoden: en forenklet systematisk kunnskapsoppsummering. Med hensyn til tidsperiode har vi begrenset

gjennomgangen/ søket til internasjonale kunnskapsoppsummeringer og primærstudier publisert mellom 2012 og 2022.

Problemstillingen og forskningsfeltet om konsekvenser av diskriminering og rasisme for integrering innen utdanning er bred, og det er store forskjeller mellom utdanningssystemer internasjonalt på den ene siden og i forekomsten av rasisme og diskriminering i ulike land på den andre siden. Vi har derfor foretatt en geografisk avgrensning til de fem nordiske landene med sterkere vekt på forskning i Norge. Samtidig vil vi inkludere både kvantitative og kvalitative studier om barn og unge innvandrere og etterkommere som blir diskriminert eller risikerer å bli utsatt for diskriminering og rasisme knyttet til integrering i en utdanningskontekst.

Tabell 2.1: Seleksjonskriterier: Hva sier forskning om konsekvenser av rasisme og diskriminering på integrering i utdanning?

	Inklusjonskriterier	Eksklusjonskriterier
Populasjon	Barn og unge innvandrere og etterkommere som blir diskriminert eller risikerer å bli utsatt for diskriminering og rasisme Akademikere Overgang fra utdanning til arbeid	Ikke barn og unge innvandrere og etterkommere
Eksponering	Rasisme og/eller diskriminering; flerdimensjonal diskriminering	Ikke eksponert for rasisme og/eller diskriminering; flerdimensjonal diskriminering
Konsekvenser	Identitetsmessig, sosial og strukturell integrasjon innen ulike utdanningskontekster (fra barneskole til høyere utdanning)	Ikke integrering innen utdanning
Typer studier og forskningsdesign	Empiriske studier med kvantitative og kvalitative data Primærstudier og internasjonale kunnskapsoppsummeringer	-
Publiseringsstatus	Fagfellevurderte tidsskriftsartikler Norsk grålitteratur (forskningsrapporter)	Bøker Ikke norsk grålitteratur
Språk	Engelsk, norsk	Hverken engelsk eller norsk
Tidsperiode	2012-2022 for primærstudier og internasjonale kunnskapsoppsummeringer	-
Geografi	Internasjonale kunnskapsoppsummeringer Nordiske land Sterkere vektlegging av Norge	Utenfor Norden (primærstudier)

Elever og studenter tilbringer en stor del av hverdagen i utdanningsinstitusjoner, for eksempel i skolen. Vi antar derfor at det foreligger en reell risiko for innvandrere og etterkommere for å bli utsatt for diskriminering og rasisme i utdanning, det vil si i skolen eller høyere utdanningsinstitusjoner. Vi antar videre at en del

forskning om konsekvenser knyttet til utdanning handler om opplevd diskriminering og rasisme i skolen eller i en annen utdanningsinstitusjon. Disse studiene kan dreie seg om opplevd etnisk diskriminering av medelever i klasserommet, i skolegården eller i forbindelse med andre skoleaktiviteter. Det er også mulig at en kan finne studier som omhandler diskriminering og rasisme fra lærere og andre skoleansatte. I tillegg finnes litteratur om hvordan diskriminering, stigmatisering og rasisme på andre samfunnsarenaer, som for eksempel media, kan påvirke identitetsprosessene og atferden til unge innvandrere med minoritetsbakgrunn. Det er relevant å forvente at dette kan ha konsekvenser for utdanning. Samlet sett kan denne litteraturen beskrives som tverrfaglig, lite standardisert og indeksert, og den lar seg vanskelig identifisere med hjelp av systematiske metoder.

En annen gruppe studier handler om koblinger mellom eller overganger fra utdanning til arbeidslivet. Utover det finnes det studier som undersøker også høyere utdanningsinstitusjoner (akademia) som arbeidsplass. Noen av studiene i denne gruppen ble identifisert gjennom litteratursøket i delprosjektet om arbeidslivsinntegrering (Wollscheid mfl., 2022). Der ble de ekskludert på grunn av kvalitativt forskningsdesign, men de omtales i denne rapporten som en egen gruppe studier.

Forskningsdesign

I denne rapporten har vi inkludert primærstudier med kvantitativt og kvalitativt forskningsdesign, i tillegg til allerede eksisterende (internasjonale) kunnskapsoppsummeringer. Nedenfor beskriver vi forskningsdesign som ofte brukes for å studere sosiale fenomener (rasisme og diskriminering) og deres betydning og konsekvenser knyttet til integrering innen utdanning. Vi foretar en rangering etter det mest robuste forskningsdesignet med tanke på den foreliggende problemstillingen.

Systematiske kunnskapsoversikter: Systematiske kunnskapsoversikter (med eller uten metaanalyser) om sammenhenger mellom diskriminering og rasisme og ulike konsekvenser knyttet til integrering i utdanning, som for eksempel skoleprestasjoner. Hvis de tilfredsstillende metodekravene om høy transparens, metodisk stringens og intern gyldighet, kan systematiske kunnskapsoversikter antas å kunne tilby den beste kunnskapen om et forskningsspørsmål.

Primærstudier

Longitudinell studie: Formålet med en longitudinell studie (kohortstudie) er å undersøke relasjoner mellom én eller flere mulige kausale faktorer ved å følge det samme utvalget av personer over tid. Man kan studere hvordan hyppigheten av en tilstand (f.eks. deltakelse i utdanning) endrer seg over tid, og man kan studere sammenhenger og mulige årsaker. Et eksempel er å studere sammenhenger

mellom konsekvenser av diskriminering og rasisme for utdanning (f.eks. skoleprestasjoner, trivsel i skolen) av innvandrere og etterkommere, også sammenlignet med majoritetsgruppen.

Tverrsnittstudie: I en tverrsnittstudie kartlegges konsekvensene for og informasjonen om deltakerne ved *ett* tidspunkt. Sammenhenger som er identifisert på samme tidspunkt, gir utilstrekkelig informasjon om kausale sammenhenger, da årsaken til forskjellen (f.eks., opplevd diskriminering) må ha inntruffet før konsekvensen (f.eks., skolefrafall). Dette gjør at den interne validiteten til tverrsnittstudier tradisjonelt er lavere enn validiteten til studier med longitudinelle design. Vi har valgt å inkludere tverrsnittstudier der det var hensiktsmessig, men i forkortet form.

Kvalitative studier: Kvalitative studier er ofte studier som er basert på intervjuer (individuelle eller gruppeintervjuer) eller observasjoner, der temaet er hvordan mennesker har opplevd diskriminering og rasisme, samt mulige konsekvenser av dette, for eksempel i skolen. Mens etnografiske studier går over tid, har ofte intervjustudier et tverrsnittdesign (men de kan også være longitudinelle). Samtidig muliggjør intervjustudier at deltakerne redegjør for opplevde konsekvenser over tid, og de vil dermed kunne ha et annet utgangspunkt for å omtale konsekvensene og betydningen av diskriminering og rasisme enn tverrsnittstudier. Intervjudeltakere kan også redegjøre for mer subtile, komplekse konsekvenser knyttet til for eksempel hvordan identitet og tilhørighet påvirkes over tid. I tillegg kan tidsavgrensede observasjoner muligens fange opp kortsiktige konsekvenser av diskriminering og rasisme, særlig gitt at dette forekommer eksplisitt i løpet av observasjonen.

2.2.2 Litteratursøk og utvalg av studier

Systematiske litteratursøk

Etter å ha definert seleksjonskriteriene og tilsvarende søkebegrep, søkte vi systematisk etter relevant litteratur i databaser.

Den tverrfaglige problemstillingen og dens operasjonalisering legger føringer for utarbeidelse av søkestrategien. Søkestrategien innebærer en beskrivelse av hvilke kilder og på hvilke temaer og nøkkelord det skulle søkes, og hvilke studier som skulle inkluderes. Gitt oppdragets rammer og ressurser, var det viktig å oppnå en viss balanse gjennom søket mellom tilstrekkelig høy «recall» eller kompletthet, og en høy «precision» (Buckland og Gey, 1994). Utarbeidelsen av søkestrategien ble informert av tidligere kunnskapsoppsummeringer om diskriminering og rasisme (Aksnes mfl., 2021; Wollscheid mfl., 2021).

Den foreliggende problemstillingen besvares med en systematisk oppsummering av studier om konsekvenser av rasisme og diskriminering på integrering innen utdanning. Forskningslitteraturen omfatter studier fra ulike samfunnsvitenskapelige fag. Dette er fag som sosiologi, sosialantropologi, samfunnsgeografi, migrasjonsstudier, psykologi og samfunnsøkonomi, og forskningslitteraturen kan karakteriseres som mindre standardisert enn tilsvarende om arbeidslivsintegrering. Vi forventet å finne en overvekt av kvalitative studier.

Vi la derfor opp til en søkestrategi der vi iterativt kunne veksle mellom systematiske søk i WoS og nasjonale kilder (Cristin), og supplerende eller strategiske søk i referanselister til nøkkelpublikasjoner. For det første søkte vi systematisk i WoS etter studier fra de nordiske landene og internasjonale kunnskapsoppsummeringer publisert mellom 2012 og 2022. Søkestrengen kombinerte søkeord for de mest sentrale begrepene knyttet til populasjon (innvandrere), konsept (diskriminering og rasisme) og utdanning.

Nedenfor vises søkestreng i WoS som kombinerer søkeord for de mest sentrale begrepene knyttet til konsept (diskriminering og rasisme) og integrasjon:

- Discrimin* OR oppress* OR subjugate* OR harass* OR prejudice OR racism OR micro-aggression OR antisemitism OR islamophobia OR "white privilege" AND inclusion OR exclusion OR integrat* OR belong* OR "social relation*" OR "peer relation*" OR "social network*" OR segreg*

Strategisk søk

Det systematiske litteratursøket ble supplert og validert med et strategisk søk i referanselistene ved hjelp av «snøballmetoden». Det strategiske søket omfatter en gjennomgang av referanselistene til de mest aktuelle (2019–2022) og relevante forskningspublikasjonene fra Norden, særlig fra Norge. Dette betydde at vi søkte på relevante forskningsbidrag fra enkeltforskere. Det strategiske søket ble i tillegg validert gjennom et enkelt søk i Google Scholar. Noen antatt relevante forskningsbidrag ble innhentet og gjennomgått av én forsker med tanke på inklusjon og eksklusjon. I tillegg ble noen relevante studier fra en tidligere rapport med en lignende, men bredere problemstilling, identifisert og reanalysert (Wollscheid mfl. 2022). Det strategiske søket følger logikken til hensiktsmessighet og metning («saturation») framfor uttømming eller representativitet (se f.eks., Ames mfl., 2019).

Datakilder

Nedenfor presenterer vi de mest sentrale datakildene som ble brukt i prosjektet. Datakildene er like for alle de tre delprosjektene.

Datakilder: Vi har brukt den internasjonale databasen Web of Science (WoS) som primærkilde for innhenting av litteratur. WoS bidro med internasjonal forskning fra alle de inkluderte landene som har fagfelle-vurderte artikler. I WoS gjorde vi systematiske søk. Datagrunnlaget ble deretter supplert med nasjonal forskning og grålitteratur, i form av forskningsrapporter som ikke dekkes av WoS. Denne litteraturen ble identifisert gjennom Cristin. Nedenfor gis en kort beskrivelse av datakildene.

- WoS dekker alle fagområder og er en av de fremste forskningsdatabasene i verden. Likevel finnes det her en skjevfordeling i representasjonen av fagene, da dekningsgraden av samfunnsvitenskap og humaniora er ufullstendig (Aksnes & Sivertsen, 2019). I tillegg dekker WoS hovedsakelig publikasjoner på engelsk. Dette betyr at forskningslitteratur på norsk – og i andre kanaler enn internasjonale tidsskrifter – ikke ble fanget opp i dette søket.
- Cristin er et nasjonalt forskningsregister som benyttes av universitets- og høyskolesektoren, instituttsektoren og helsesektoren. Siden 2011 har den gitt den mest komplette oversikten over norsk forskningsaktivitet, som også inkluderer forskningsrapporter. Cristin inneholder ofte kun et minimum av metadata for å sikre identifikasjon av publikasjoner, men disse er det mulig å supplere med utfyllende sammendrag og andre metadata fra norske faginstitutioners arkiver, der disse er tilgjengelig. Slik kunne vi minimere risikoen for falske negative treff i identifikasjonen av relevante publikasjoner.

Utvalg av relevant litteratur

Utvalget av forskningslitteratur foregikk i en totrinnsprosess. Referansene ble importert fra ENDNOTE, et referansehåndteringssystem, til COVIDENCE², et nettbasert verktøy for systematiske kunnskapsoppsummeringer.

I første trinn ble resultatene fra litteratursøket (N=777 referanser) skimlet av to forskere i en anonym prosess. Dette innebærer at vedkommende leste tittel og sammendrag opp mot inklusjonskriteriene, for på det grunnlaget å vurdere bidragets relevans med hensyn til oppdragets problemstilling(er). Ved uenighet ble dette løst gjennom diskusjon mellom de to forskerne til konsensus ble oppnådd. Denne typen screening kan være relativt tidkrevende ved et høyt antall treff. Etter endt screening av titler og sammendrag ble bidragene som ble vurdert som relevante, innhentet i fulltekst (N=133).

I andre trinn ble fulltekstartiklene gjennomgått av én forsker med tanke på videre inklusjon eller eventuelt eksklusjon. Denne prosedyren resulterte i et utvalg

² <https://www.covidence.org/>

inkluderte bidrag, som i tredje trinn ble nærmere vurdert og analysert. I denne fasen ble også enkelte fulltekstartikler ekskludert, for eksempel på grunn av svak metodisk kvalitet. Vi inkluderte til sammen 32 forskningsbidrag (se nærmere: Figur 3.1)

Den empiriske forskningslitteraturen om konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering innen utdanning kan beskrives som tverrfaglig og lite indeksert med tanke på sentrale begrep, og den er relativt heterogen metodisk sett. Vi har derfor valgt en mer fleksibel søkestrategi, der vi har brukt systematiske søk i databaser i første omgang og supplerende strategiske søk i andre kilder. Ved hjelp av bibliometriske metoder er det i tillegg mulig å kartlegge de inkluderte studiene. Med dette antar vi å ha oppnådd en viss metning («saturation») i datamaterialet.

2.2.3 Koding og kvalitetsvurdering

De inkluderte publikasjonene fikk koder (merkelapper), slik at vi kunne gruppere dem basert på innhold. Eksempler på slike koder er type konsekvens av diskriminering og rasisme for integrering innen utdanning, fagfelt og metode (kvantitativ, kvalitativ). For nærmere informasjon se vedlagte kodetabell (Vedlegg 1).

Disse prosedyrene bidro i analysen til å vurdere forskningsbidrag og dets kvalitet. Til å vurdere forskningens kvalitet brukte vi tre overordnede kriterier. For den nåværende problemstillingen om konsekvenser av diskriminering og rasisme for integrering innen utdanning brukte vi følgende kriterier om studienes metodiske kvalitet og relevans for problemstillingen:

1. Intern validitet: Bruker studien et adekvat design for å måle konsekvenser av diskriminering/rasisme?
2. Ekstern validitet: a) Er funnene generaliserbare til andre kontekster? (kvantitative studier) b) Transparens: I hvilken grad er studien rapportert på en transparent måte som gjør det mulig å vurdere overførbarhet til andre kontekster? (kvalitative studier)
3. Relevans for oppdragets problemstilling/tematisk relevant (besvares gjennom inklusjon og eksklusjon)

Detaljnivå på koder, dataauthenting, kvalitetsvurdering og analyse ble tilpasset avhengig av antall inkluderte publikasjoner.

2.2.4 Oppsummering av funn og syntese

De inkluderte studiene presenteres, oppsummeres og analyseres i kapittel 3. Oppsummeringen og analysen omfatter grovt sett to typer data eller studier: systematiske kunnskapsoversikter og primærstudier med kvalitative og kvantitative

forskningsdesign. Mens systematiske kunnskapsoversikter kan omfatte primærstudier med ulike geografiske kontekster, er omfanget av primærstudiene i denne rapporten begrenset til nordiske land og Norge især.

I tillegg til en systematisk oppsummering av innholdet i forskningsbidragene gjorde vi også en analyse av de bibliografiske metadataene til publikasjonene. Dette er data om forfatterens institusjonelle tilhørighet, publiseringskanaler og innholdet i publikasjonenes referanselister. Til disse analysene ble den bibliografiske databasen OpenAlex (tidligere Microsoft Academic Graph) brukt som kilde. OpenAlex inneholder bibliografisk informasjon om rundt 240 millioner vitenskapelige og faglige publikasjoner, samt siteringsrelasjoner mellom dem³. Nettverksanalyse og -visualisering ble gjort med programvaren Vos-Viewer⁴.

Bredden i problemstillingen, som åpner for en inklusjon av primærstudier og kunnskapsoversikter, samt den valgte metoden (forenklet kunnskapsoppsummering) i kombinasjon med enkle bibliometriske analyser, har ikke gitt rom for en detaljert kvalitetsvurdering av individuelle studier ved hjelp av validerte sjekklister⁵. Overordnet har vi i syntesen derfor lagt større vekt på funnene fra tematisk relevante systematiske kunnskapsoversikter enn primærstudier, dette fordi førstnevnte oppsummerer og vurderer allerede foreliggende primærstudier. De skaper dermed et helhetlig bilde av én problemstilling og har allerede gått gjennom en vurderingsprosess.

Oppsummeringen av allerede eksisterende systematiske kunnskapsoversikter inneholder et sammendrag av de viktigste konklusjonene med hensyn til denne rapportens problemstillinger. Hovedfunn og konklusjoner fra oppsummeringene og analysene vil bli trukket inn i diskusjonskapitlet. Oppsummeringen av primærstudier vil omfatte en kort beskrivelse i tabellform og narrativt. I tillegg drøfter vi de viktigste resultatene og konklusjonene sett i lys av denne rapportens problemstilling.

2.3 Metodiske styrker og begrensninger

For at en kunnskapsoppsummering skal omtales som systematisk, kreves det en klart formulert og operasjonalisert problemstilling med tanke på populasjon, fenomen (som f.eks. diskriminering og rasisme), forskningsdesign og konsekvenser.

Problemstillingen om konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering innen utdanning er tverrfaglig og faglig bred og basert på tvetydige konsepter som diskriminering, rasisme og integrering. Alle de tre hovedkonseptene – rasisme, diskriminering og integrering – er gjenstand for omfattende diskusjoner og

³ <https://docs.openalex.org/>

⁴ <https://www.vosviewer.com/>

⁵ Et eksempel av en slik sjekklister er: Critical Appraisal Skills Program. <https://casp-uk.net/casp-tools-checklists/>

har blitt definert på mange ulike måter innen forskningen. Denne bredden og kompleksiteten i problemstillingen og terminologien har hatt implikasjoner for den metodiske tilnærmingen, det vil si utformingen av søkestrategi, seleksjon av relevante studier og analyse.

Diskriminering og rasisme brukes ofte synonymt med beslektede begreper som trakassering, sosial ekskludering og utestengning. I denne kunnskapsoppsummering har vi satt rasismebegrepet i sammenheng med diskriminering på grunnlag av etnisitet, da mye nordisk forskning bruker begrepet etnisitet for fenotype/hudfarge/«rase» (Führer, 2021).

Samtidig har det tverrfaglige forskningsfeltet lagt begrensninger på den valgte metodiske tilnærmingen med systematiske prosedyrer i litteratursøket. Forskningsfeltet kjennetegnes av en overvekt av kvalitative studier. Begrepsbruken i litteraturen er forholdsvis lite standardisert, og forskningsbidragene er i mindre grad indeksert i internasjonale databaser, noe som hadde implikasjoner for litteratursøk og analyse. Samtidig prøvde vi å imøtegå denne begrensningen med supplerende og strategiske søk i andre kilder.

Metodisk gode søkestrategier av systematiske kunnskapsoppsummeringer innen samfunnsvitenskap bruker ofte en kombinasjon av systematiske og strategiske metoder. Vi supplerte det systematiske litteratursøket gjennom «snøballmetoden», ved å foreta supplerende og strategisk søk i referanselistene til de mest aktuelle (2019–2022) og relevante forskningspublikasjonene fra Norden og et enkelt søk i Google Scholar. I denne sammenhengen identifiserte og reanalyserte vi også relevante referanser om konsekvenser for utdanning og academia fra en tidligere rapport om tilsvarende tematikk med et bredere fokus (Wollscheid mfl., 2022). Antatt relevante forskningsbidrag ble innhentet og gjennomgått av én forsker med tanke på inklusjon og eksklusjon. Det strategiske søket sikter heller mot et hensiktsmessig utvalg enn uttømming og representativitet (se f.eks. Ames mfl., 2019). Datainnsamlingen var snarere en iterativ enn en lineær prosess, og det samme gjelder for utvalget av studier og syntesemetoden.

Samlet sett gir denne kunnskapsoppsummeringen et overordnet bilde av litteraturen om konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering innen utdanning og bør ses i sammenheng med de to andre delprosjektene om integrering i arbeidslivet og sivilsamfunnet, noe som kan ses som en metodisk styrke.

En videre metodisk styrke er at rapporten har oppsummert både foreliggende (systematiske) kunnskapsoppsummeringer av høy metodisk kvalitet og tematisk relevans samt primærstudier. Datamaterialet vårt befinner seg dermed på to nivåer: 1) konklusjoner fra (systematiske) kunnskapsoppsummeringer; 2) funn og konklusjoner fra primærstudier rettet mot vår problemstilling. Når det gjelder kvalitetsvurdering, har vi rangert systematiske kunnskapsoppsummeringer høyere enn primærstudier, fordi førstnevnte allerede omfatter, vurderer og

analyserer funn fra flere primærstudier. De representerer dermed allerede et oppsummert kunnskapsgrunnlag. Generelle begrensninger ved denne tilnærmingen, som gjelder alle typer litteraturstudier, er at mulig relevante studier kan ha blitt utelatt i litteratursøket og i inklusjonsprosessen på grunn av begrensede ressurser for mer omfattende litteratursøk. I tillegg kan en del relevante studier ikke ha blitt fanget opp i det systematiske søket fordi de ikke er indeksert i de respektive databasene, en svakhet som spesielt gjelder innenfor utdannings- og samfunnsvitenskapelig forskning.

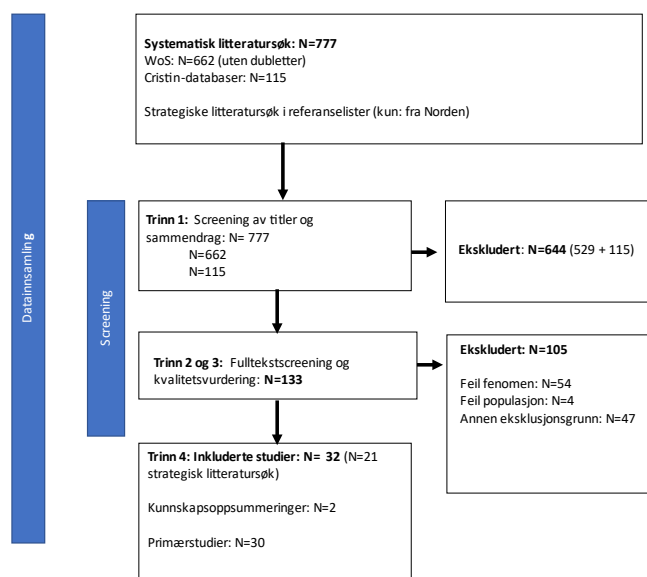
3 Resultater

I dette kapitlet oppsummerer vi litteraturen som studerer betydningen av og konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering i utdanning. De fleste forskningsbidragene er kvalitative studier. I kapittel 3.1 beskriver vi seleksjon og utvalg av datamaterialet og plasserer de inkluderte studiene i det internasjonale forskningslandskapet. Deretter presenterer vi i kapittel 3.2 og 3.3 en oppsummering av de inkluderte forskningsbidragene – kunnskapsoversikter og primærstudier.

3.1 Utvalg og beskrivelse av datamaterialet

3.1.1 Seleksjon av studier (PRISMA-diagram)

Nedenfor beskriver vi seleksjonen (utvalg) av de inkluderte studiene i et flytdiagram (PRISMA) og gir en kort beskrivelse av studiene i sin helhet.

Figur 3.1 Seleksjon av studier

Figur 3.1 viser seleksjonsprosessen for de inkluderte forskningsbidragene fra det systematiske litteratursøket (i iterasjon med et strategisk søk) til inklusjon av studier som utgjør datamaterialet til denne kunnskapsoppsummeringen.

Gjennom det systematiske litteratursøket identifiserte vi til sammen 777 referanser, der 662 ble identifisert gjennom WoS, og 115 ble identifisert gjennom den nasjonale databasen Cristin/NVI. Screeningen av titler og sammendrag resulterte i 644 ekskluderte referanser (Trinn 1), mens 133 referanser ble lest i fulltekst av én forsker og validert, hvis dette var nødvendig, av en annen. I trinn 2 ble 105 forskningsbidrag ekskludert.

Til sammen inkluderte vi 32 forskningsbidrag, herav 11 studier identifisert gjennom det systematiske litteratursøket og 21 studier gjennom det strategiske søket. Av disse forskningsbidragene har vi inkludert og oppsummert 2 kunnskapsoversikter av internasjonal forskning.

3.1.2 Bibliometrisk analyse av publikasjonene i studien

Den bibliometriske analysen består av analyser av referansekoblinger, konsepter, institusjonstilhørighet og publiseringskanaler. Med dette gir vi en bred oversikt over datamaterialet og en forankring av problemstillingen i forsknings-landskapet. Analysen er basert på studiene som ble identifisert gjennom det systematiske og strategiske litteratursøket.

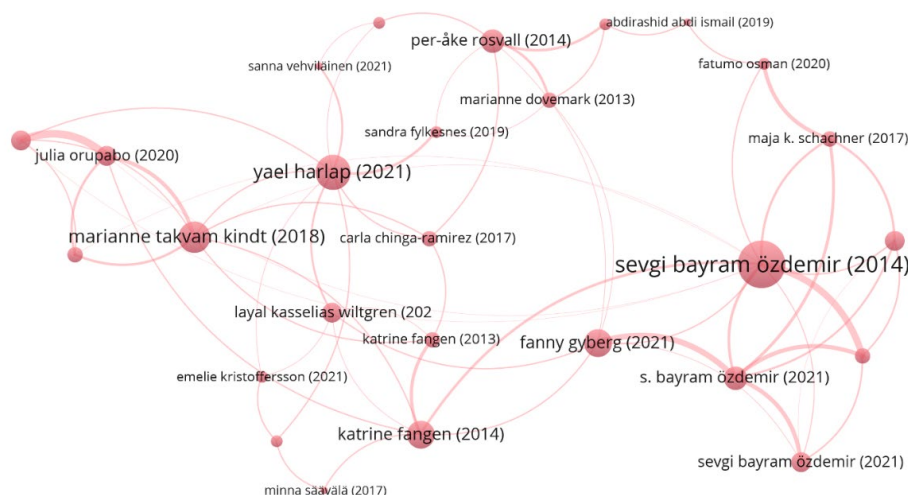
Bibliometriske analyser supplerer systematiske kunnskapsoppsummeringer på flere måter. For det første kan analyser av publikasjonene som står på referanselistene til de inkluderte publikasjonene i studien gi en indikasjon på om man har evnet å identifisere et representativt eksempel på fagfeltet som studeres. Et utvalg med få felles referanser kan både være en indikasjon på at man har et ufullstendig utvalg som bør suppleres med flere dokumenter, men også at kunnskapsoppsummeringen tar for seg temaer som diskuteres i flere fagfelt som ikke deler en felles litteratur. På den annen side vil et sterkt koblet dokumentutvalg være en indikasjon på at man i noen grad har klart å identifisere den litteraturen som er relevant for å få en oversikt over hvordan diskusjonen rundt et gitt tema foregår.

For det andre kan analyser av bibliografiske metadata si noe om sammensetningen av fagfeltet som studeres. Dette gjelder både hvilke forfattere som er aktive innen feltet, og hvilke institusjoner de er tilknyttet. Videre kan bibliografiske metadata si noe om valg av publiseringskanaler i utvalget og nøkkelkonsepter slik forfatterne selv har definert dem.

Referansekoblinger

En måte å analysere tematisk samhörighet i et publikasjonssett på, er å se på graden av bibliografisk kobling mellom publikasjonene, det vil si i hvilken grad de

siterer den samme litteraturen. Figur 3.2 er en visualisering av hvilke publikasjoner som er koblet sammen på denne måten. Tykkelsen på linjene angir antall referanser to publikasjoner deler, og størrelsen på punktene angir andelen av alle samreferanser i settet publikasjonen har:

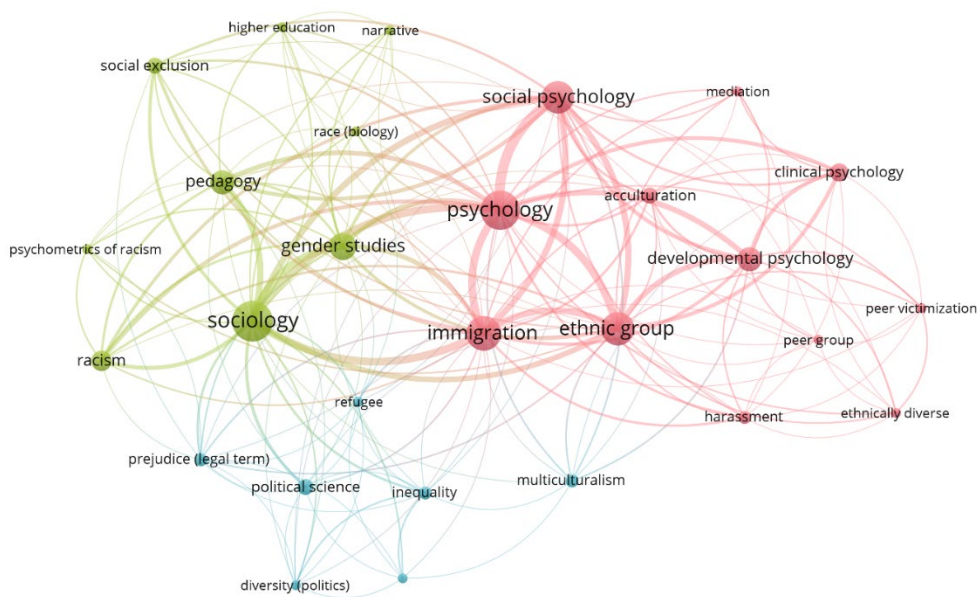
Figur 3.2: Samreferansenettverk for publikasjonssettet. Data: OpenAlex. Visualisering: VOSviewer

Figur 3.2 viser at publikasjonene i stor grad forholder seg til den samme litteraturen, med få isolerte punkter i nettverket. Øzedemir (2014), for eksempel, viser åpenbart den største andelen av alle samreferanser i datasettet publikasjonen har. Samtidig viser for eksempel Ismail (2019) en relativt liten andel av alle samreferanser i datasettet.

Konseptkart

Det er mulig å kartlegge konseptene som dekkes i publikasjonssettet, ved å se på nøkkelordene som er oppgitt for hver publikasjon. Figur 3.3 visualiserer i hvilken grad et konsept opptrer sammen med et annet på en publikasjon. Den tar utgangspunkt i konsepter som opptrer minst to ganger i publikasjonssettet, 39 totalt.

Enkelte nøkkelord som omhandler metode, slik som «focus group» og «thematic analysis» eller spesifikke nasjonaliteter som «Norwegian» eller «Somali» er tatt ut av analysen for å synliggjøre de faglige konseptene som utgjør publikasjonssettet. Størrelsen på punktene angir hvor mange publikasjoner med det gjeldende konseptet som foreligger. Tykkelsen på strekene angir i hvilken grad konseptene opptrer på de samme publikasjonene, og fargen på klyngen angir konsepter som deler flere koblinger seg imellom enn med tilstøtende konsepter.

Figur 3.3 Konseptkart. Data: OpenAlex. Visualisering: VOSviewer.

Figur 3.3 viser hvordan publikasjonene i studien fordeler seg på tre faglige klynger: psykologi, sosiologi og mer generell samfunnsvitenskap i synkende rekkefølge. De største punktene i hver klynge er selve faget, mens de mindre angir tema eller faglige retninger som er assosiert med disse. Psykologi, de røde punktene er sterkest representert. Sosiologi, de gulgrønne punktene, er nesten like stort. Statsvitenskap er noe mer begrenset i omfang. Innen psykologi er assosierte tema eller faglige retninger sosialpsykologi, innvandring, etnisk gruppe dominerende, mens temaer som etnisk mangfold, mobbing og jevnaldrende («peer group») er lite dominerende.

Tidsskrift

Figur 3.3 tar utgangspunkt i fagdisiplinen slik den kan klassifiseres basert på nøkkelordene forfatterne selv tilskriver sin artikkel. Det er også mulig å se på den faglige profilen til tidsskriftene der artiklene er publisert, slik som i tabell 3.1:

Tabell 3.1: Tidsskrift og deres fagfordeling i publikasjonssettet. Kilde: OpenAlex og det norske kanalregisteret

TIDSSKRIFT	FAGFELT	ARTIKLER
Intercultural Education	Pedagogikk og utdanning	2
Journal of Youth and Adolescence	Psykologi	2
New Directions for Child and Adolescent Development	Sosialforskning	2
Nordic Journal of Migration Research	Tverrfaglig samfunnsforskning	2
Higher Education	Pedagogikk og utdanning	1
Journal of Education Policy	Pedagogikk og utdanning	1
Teaching in Higher Education	Pedagogikk og utdanning	1
American Psychologist	Psykologi	1
British Journal of Sociology of Education	Sosiologi	1
Sociology	Sosiologi	1
Ethnography and Education	Kulturvitenskap	1
European Education	Pedagogikk og utdanning	1
International journal for educational and vocational guidance	Pedagogikk og utdanning	1
Nordic Studies in Education	Pedagogikk og utdanning	1
Race Ethnicity and Education	Pedagogikk og utdanning	1
European Journal of Developmental Psychology	Psykologi	1
Frontiers in Psychology	Psykologi	1
Journal of Early Adolescence	Psykologi	1
International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being	Samfunnsmedisin	1
Ethnicities	Sosialantropologi	1
International Journal of Migration, Health and Social Care	Sosialforskning	1
Social Inclusion	Sosiologi	1
Journal of International Migration and Integration	Tverrfaglig samfunnsforskning	1

Hvis vi sammenstiller denne oversikten med konseptkartet i figur 3.3, ser vi at tidsskrift med en pedagogisk innretning er sterkt til stede, mens dette ikke gjenspeiles i konseptene i selve artiklene, hvor pedagogiske begreper er fraværende. Generelt vil mange tidsskrift publisere artikler innen flere fagfelt enn kun kategorien det er tildelt i det norske kanalregisteret.

Institusjoner

Tabell 3.2 viser den institusjonelle tilhørigheten til forfatterne på publikasjonene i publikasjonssettet, sortert etter antall artikkelbidrag på publikasjonene.⁶ Institusjoner med færre enn ett artikkelbidrag er samlet i kategorien «Øvrige»:

⁶ Et artikkelbidrag er andelen hver forfatter på en publikasjon har. På en publikasjon med tre forfattere vil hver forfatter få 0,33 artikkelbidrag.

Tabell 3.2 Forfatteradresser fra publiseringssettet

INSTITUSJON	LAND	ARTIKKELBIDRAG
University of Helsinki	Finland	3,32
Örebro University	Sverige	2,67
OsloMet – Oslo Metropolitan University	Norge	2,33
University of Gothenburg	Sverige	2,00
University of Oslo	Norge	1,50
Linköping University	Sverige	1,00
Norwegian University of Science and Technology	Norge	1,00
University of Bergen	Norge	1,00
University of Eastern Finland	Finland	1,00
Øvrige	-	10,19

3.2 Oppsummert kunnskap av kunnskapsoversikter

Vi har identifisert én metaanalyse som oppsummerer internasjonal forskning om våre problemstillinger og én metaetnografisk analyse av relevant forskning. I tillegg fant vi ett systematisk litteratursøk om integreringsforskning i Norden, som vi brukte for å identifisere flere referanser (NordForsk, 2022).

Benner, A. D., Wang, Y., Shen, Y., Boyle, A. E., Polk, R., & Cheng, Y. P. (2018). Racial/ethnic discrimination and well-being during adolescence: A meta-analytic review. *American Psychologist*, 73(7), 855.

Metaanalysen av Benner mfl. (2018) har sett systematisk på sammenhenger mellom opplevd rasisme/etnisk diskriminering og utdanningsutfall, sosioemosjonelt stress og risikofylt helseatferd gjennom oppveksten og mulige variasjoner i disse sammenhengene. Metaanalysen inkluderte 214 fagfelleverderte artikler, avhandlinger og forskningsrapporter med 489 effektstørrelser på 91 338 unge. Forfatterne søkte systematisk i fem databaser ved å kombinere søkeord for populasjonen med termer relatert til diskriminering. De fleste inkluderte studiene, dvs. totalt 173, ble gjennomført i USA, mens 9 ble gjennomført i Europa.

For utdanning er følgende resultater relevante: 73 studier av de inkluderte studiene handlet om sammenhengen mellom opplevd rasistisk og etnisk diskriminering og utdanningsutfall generelt. Det vises en forholdsvis liten sammenheng mellom diskriminering og utdanningsutfall ($r=-.10$).⁷ I tillegg ble sammenhengen mellom opplevd rasistisk og etnisk diskriminering og fire adskilte dimensjoner ved ungdommenes faglige prestasjoner studert. Til sammen omfattet 47 studier data om sammenhengen mellom diskriminering og prestasjoner (f.eks., GPA⁸,

⁷ Pearsons r kan ha verdier mellom -1 og 1. En verdi av $r=1$ betyr en perfekt positiv korrelasjon mellom to variabler, mens en verdi av $r=-1$ betyr en perfekt negativ korrelasjon.

⁸ Grade Point Average (GPA), vanlig indikator for skoleprestasjoner.

prestasjonstestmål;), 21 om skoleengasjement (f.eks., tilstedeværelse, engasjement;), og 42 om læringsmotivasjon (f.eks., faglig mestring, nytteverdien av utdanning). Signifikante sammenhenger ble observert for sammenhengen opplevd rasistisk/etnisk diskriminering og GPA ($r=-.09$), skoleengasjement ($r=-.14$) og motivasjon ($r=-.11$), med sammenhenger som varierte mellom lite og moderate i styrke.

Samlet sett viser metaanalysen at opplevd rasisme og etnisk diskriminering gjennomgående er knyttet til svakere tilpasning blant unge på tvers av faglige (prestasjoner, engasjement, motivasjon), sosioemosjonelle (f.eks., depresjon, andre internaliserte symptomer) og atferdsmessige (f.eks., narkotikabruk, utagerende atferd) forhold. Artikkelforfatterne påpeker at denne metaanalysen for første gang statistisk oppsummerer sammenhengen mellom rasisme og etnisk diskriminering og faglige utfall og risikofylt helseatferd. De finner også evidens for integrerte modeller av minoritetsbarns utvikling som viser til den direkte rollen som diskriminering og fordommer inntar i disse ungdommenes utvikling.

De nevner et behov for å måle rasisme og diskriminering, noe som også er i tråd med funn fra en tidligere tilsvarende kunnskapsoversikt over nordisk forskning (Wollscheid mfl., 2022). Metaanalysen fant til sammen 40 ulike målinger for rasistisk og etnisk diskriminering, med delvis overlapp. Benner mfl. (2018) understreker at det trengs flere målinger for å analysere spesifikke aspekter ved rasistisk og etnisk diskriminering, for eksempel åpenbar diskriminering versus mikroaggressjon, personlig opplevd rasisme eller diskriminering mot opplevd rasisme eller observert diskriminering. De anbefaler en videreutvikling av målinger, og man ser på innhold og overlapp mellom det høye tallet av målinger for diskriminering.

Utover dette pekes det også på et behov for å ta hensyn til andre type diskrimineringsgrunnlag enn etnisitet, for eksempel lav sosioøkonomisk bakgrunn, kjønn, seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne, for å innta et flerdimensjonalt perspektiv. At et slikt perspektiv i mindre grad er belyst i forskning, ble også fremhevet i tidligere kunnskapsoversikter (se Aksnes mfl., 2021, Wollscheid mfl., 2022).

Beach, D., Dovemark, M., Schwartz, A., & Öhrn, E. (2013). Complexities and Contradictions of Educational Inclusion. A Meta-Ethnographic Analysis. *Nordic Studies in Education*, 33, 254-268.

I en metaetnografi analyserer Beach mfl. (2013) utdanningserfaringene til unge bosatt i urbane områder preget av mye arbeidsledighet, høy minoritetsandel og lavere skoleprestasjoner enn det nasjonale gjennomsnittet. Artikkelen er relevant for strukturell integrasjon, ved at den belyser hvordan stigma kan påvirke aspirasjoner, hvordan en arbeider med skolearbeid og konsekvenser knyttet til utdanning. I tillegg er den relevant for identitetsmessig og sosial integrasjon, ved at den belyser hvordan stigma virker inn på identitet og sosialt samhold blant elevene.

Analysen belyser også tydelig den gjensidige påvirkningen mellom disse ulike integrasjonsformene (Heckmann, 2005).

Det å vokse opp i et nabolag med levekårsutfordringer, brukes ofte for å forklare kortere skolegang. Hensikten med metaetnografien er å øke kunnskapen om hvilke mekanismer som kan forklare denne sammenhengen.

Metaetnografien omhandler åtte studier fra fem etnografiske prosjekter. Forskningen har blitt gjort ved åtte skoler i fem skolekretser i svenske byer preget av segregering. I flere av de studerte nabolagene lever over halvparten av familiene under fattigdomsgrensa og erfarer fysisk, økonomisk og sosial/mental avstand fra resten av samfunnet.

Et konsistent funn på tvers av studiene er at tradisjonelle forklaringer, metoder og tiltak mot utdanningsforskjeller forsømmer betydningen av den bredere kulturelle konteksten; især forsømmes betydningen av sted, stigma og identitet knyttet til nabolaget en bor i. Forfatterne understreker betydningen av medierepresentasjoner, og de understreker at sosial handling ikke skjer i et geografisk vakuum (Beach mfl., 2013).

Flere av de studerte bydelene har vært stigmatisert over lang tid i for eksempel media. Bydelene har en historie som lavklasseområder fra de ble bygget, og siden, ettersom minoritetsandelen har økt, har stigmaet innbefattet en kombinasjon av klasse og etnisitet. Samtidig har situasjonen for mange av bydelenes beboere forverret seg, blant annet fordi mange industriarbeidsplasser har blitt flyttet utenlands. I dag er dermed bydelene preget av økt fattigdom og arbeidsledighet, sosial isolasjon, rasemessig stigma og forfall.

Et annet funn er at stigmaet ungdommene daglig opplever, fører til et sterkt samhold med andre i samme situasjon. Samtidig som ungdommene, i likhet med andre ungdommer, ønsker å gjøre det godt innen utdanning, ønsker de å støtte hverandre med å gjøre det bra på skolen, til tross for en individualiserende pedagogikk i skolene. Ifølge Beach mfl. (2013) står denne solidariske og kollektivistiske holdningen i motsats til hva nasjonal policy og representanter for skolemyndigheter fremstiller som nøkkelen til utdanningsuksess: individualisme, en konkurransepreget atmosfære og vinnermentalitet. Ifølge artikkelforfatterne skiller ungdommene seg fra andre unge i Sverige ved at de har andre forventninger til samfunnsinstitusjoner og deres representanter. De anser gruppedannelse som grunnleggende for å overleve, ikke bare for å gjøre det bra i skolen.

Et annet funn i artikkelen omhandler språk. Artikkelforfatterne argumenterer for at i noe av pedagogikken forventes det et skolespråk som har svensk middelklasse som norm og ikke hybridspråket de unge ofte snakker i forstedene. Dette kan innebære å «kurere elevene for en mangel» (Beach mfl., 2013, 263) i stedet for at bakgrunnen deres brukes for å lykkes i undervisningen. De argumenterer for at slike pedagogiske praksiser overser maktforhold og rasistiske diskurser og

praksiser i majoritetssamfunnet og media. Analysene viser at skolene kan ha en pedagogikk som innebærer at de minoritetsunges bakgrunn betraktes som et hinder for å lykkes i skolen. Artikkelforfatterne argumenterer for at et premiss for at alle skal lykkes, synes å være at en blir mest mulig lik majoriteten, noe de skriver kan forstås som institusjonell rasisme.

Beach mfl. (2013) konkluderer med at forskning i større grad må belyse konsekvenser av diskriminering og rasisme for utdanning blant elever i nabolag preget av levekårsutfordringer også i lys av kulturelle og historiske faktorer. Noen av disse faktorene er stigmatisering i media og ellers, flytting av arbeidsplasser til andre land, stedsbasert identitet, pedagogikk, språklig isolasjon samt innvirkning av segregering på rasialiserte og etniske klasseidentiteter. De argumenterer for å ta tak i strukturelle forhold framfor tiltak som ser på elevene som bor i disse bydelene, som personer som trenger behandling.

3.3 Oppsummert kunnskap i Norden

Kapittel 3.3 presenterer en oversikt over de inkluderte 30 primærstudiene fra nordiske land, samt en oppsummering av de inkluderte studiene som ble vurdert til å være av tilstrekkelig metodisk kvalitet og tematisk relevans. Oppsummeringene av de 30 primærstudiene er fordelt over tre delkapitler rettet mot strukturell integrering, sosial integrering og identitetsmessig integrering.

3.3.1 Strukturell integrasjon

I dette delkapitlet oppsummerer vi forskningsbidragene som handler om konsekvenser og strategier knyttet til strukturell integrering. Vi har identifisert studier som eksplisitt belyser/undersøker konsekvenser knyttet til utdanningsaspirasjoner, -prestasjoner og -valg. Videre belyser noen av studiene hvordan stigmatisering, diskriminering og rasisme kan virke inn på disse utfallene gjennom mellomliggende konsekvenser som opplevd annerledeshet og faglig selvtillit. I tillegg til hovedfokuset på elever og studenter har vi inkludert noen få studier som omhandler ansatte i akademia og rasialisering innen høyere utdannings-institusjoner. Med noen få unntak har de fleste studiene et kvalitativt forskningsdesign. Nedenfor presenterer vi de 17 inkluderte studiene gruppert etter konsekvenser eller strategier. Samtidig er det viktig å påpeke at noen forskningsbidrag faller inn under flere enn én kategori.

Tabell 3.3: Inkluderte studier om strukturell integrasjon

Forfattere, år, land	Populasjon	Hovedkonsept	Konsekvens/strategier	Metode/kvalitetsvurdering
Abrahamson og Drange, 2014, Norge	Studenter med etnisk minoritetsbakgrunn	Etnisk diskriminering i overgang fra utdanning til arbeidslivet	Karriereambisjoner og -forventninger	Kvantitativ, komparativ/ middels-høy
Andreassen og Myong, 2017, Danmark	Akademikere som arbeider med migrasjon, kritisk rase- og kjønnsstudier	Flerdimensjonal på grunn av etnisitet og kjønn: «Racial privilege»/ «white privilege»	Ulikheter relatert til kunnskapsproduksjon og forskerståsted	Kvalitativ, minnestudie/ lav–middels
Ching-Ramirez, 2017, Norge	Etniske minoritets elever i videregående skole	Sosial utestengning/ etnisk diskriminering	Opplevelse av å være annerledes	Kvalitativ: observasjon og intervjuer/ lav- middels
Fangen og Lynnebakke, 2014, Norge	Unge innvandrere og etterkommere	Etnisk diskriminering/ opplevd stigma	Unnvikelse, å jobbe hardere og konfrontasjon.	Kvalitativ: livshistorieintervjuer/ middels
Fangen og Paasche, 2013, Norge	Unge voksne med etnisk minoritetsbakgrunn i begynnelse av yrkesliv	Etnisk diskriminering i interaksjon med kunder	Ikke-konfronterende mestringsstrategier	Casestudie: dybdeintervjuer/ middels
Fylkesnes, 2019, Norge	Norsk lærerutdanning; lærerstudenter	Institusjonalisert hvithet som subtil form av rasisme og rase i utdanningspolicy	Rasialiserte diskurser av «othering» og ekskludering	Diskursanalyse basert på dokumenter/ lav-middels
Harlap og Riese, 2021, Norge	Studenter med mørk hudfarge/ etnisk minoritetsbakgrunn	Strukturell diskriminering, «hverdagsrasisme» som prosess	Økt usynliggjøring; eurosentrisk fremmedgjøring	Kvalitativ/ intervjuer, analyse av klasseromsdiskurser/ middels
Ismail, 2019, Finland	Elever som er etterkommere	Diskriminering, strukturell rasisme og fordommer	Utdanningspresitasjoner	Data fra to kvalitative studier/ middels
Kindt, 2018, Norge	Etterkommere; studenter i medisin, tannmedisin, juss og ingeniør	Strukturell diskriminering	Utdanningsvalg	Kvalitativ, narrativ analyse/ middels
Kristoffersen mfl., 2021, Sverige	Medisinstudenter med minoritetsbakgrunn	Strukturell rasisme; migroagresjon	Redusert akademisk selvtilitt	Kvalitativ, konstruktivistisk grounded theory, intervju/ middels-høy

Forfattere, år, land	Populasjon	Hovedkonsept	Konsekvens/ strategier	Metode/ kvalitetsvurdering
Kurki mfl., 2019, Finland	Innvandrere i en utdanningskontekst (helse)	Strukturell rasisme; flerdimensjonal diskriminering	Utdannings- og yrkesambisjoner	Etnografisk studie: intervjuer av elever/ middels
Ljunggren og Orupabo, 2020, Norge	Ungdommer i yrkesfaglige utdanningsprogrammer	Etnisk diskriminering	Utdanningsambisjoner	Intervjuer/ middels-høy
Orupabo mfl., 2020, Norge	Etterkommere av innvandrere	Diskriminering	Utdanningsaspirasjoner	Survey og intervjuer/ middels
Özdemir og Stattin, 2014, Sverige	Ungdom som har innvandret eller er etterkommere	Etnisk diskriminering	Skoletilpasning	Longitudinell studie/ middels-høy
Säävälä mfl., 2017, Finland	Ansatte på skolen, innvandrerforeldre og unge som har erfart innvandring i Helsinki	Strukturell makt ubalanse – informasjonsflyt mellom skole og familie	Elevenes integrasjon/ skoletilpasning	Intervjuer: ansatte på skolen; innvandrerforeldre, unge med innvandrerbakgrunn/ Lav-middels
Thapar-Björkert og Farahani, 2019, Sverige	Akademia: kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn	Flerdimensjonal diskriminering på grunn av etnisitet og kjønn	Ulikheter relatert til kunnskapsproduksjon	Kvalitativ: Auto-etnografi/ middels-høy
Vehviläinen og Souto, 2022, Finland	Skoleveiledere av ungdom med innvandrerbakgrunn	Rasisme og diskriminering	Å være stille/ tilbaketrukkne/ unnvikelse	Teoretisk basert på etnografisk studie og studie om veiledning/ lav-middels

De 17 studiene presenteres i to underkapitler om 1) utdanningsambisjoner, utdanningsvalg og utdanningsforventninger og håndtering av stigma; 2) høyere utdanning og academia og overgang til arbeidsliv.

Utdanningsambisjoner, -valg og -forventninger og håndtering av stigma

Det følgende underkapitlet omfatter oppsummeringene av 12 studier som handler om utdanningsambisjoner, utdanningsvalg, utdanningsforventninger og håndtering av stigma. Av disse studiene er én fra Sverige (Özdemir og Stattin, 2014), tre fra Finland (Vehviläinen og Souto, 2022; Ismail, 2019; Säävälä mfl., 2017) og åtte fra Norge (Ljunggren og Orupabo, 2020; Orupabo mfl., 2020; Chinga-Ramirez, 2017; Kindt, 2018; Abrahamsen og Drange, 2014; Fangen og Lynnebakke, 2014;

Fangen og Paasche, 2013; Fylkesnes, 2019). Studiene presenteres etter hvordan de henger sammen tematisk.

Ljunggren og Orupabu (2020) ønsker å forstå hvordan etterkommere som går på yrkesfaglige utdanningsløp, forstår sine egne utdanningsaspirasjoner. Studien tar utgangspunkt i at det finnes flere og ulike veier til integrering, og viser tydelig hvordan informantenes forståelse av sitt eget utdanningsvalg er direkte koblet til erfaringer med diskriminering og frykt for fremtidig diskriminering. Studien bygger på 35 intervjuer med elever (17–21 år) som går på yrkesfag (helse og oppvekst og elektriker) i Norge. Fem av informantene har norskfødte foreldre, og 30 av informantene har foreldre som har innvandret til Norge. Studien finner at med unntak av noen få informanter, er det ingen som ønsker å jobbe innenfor det yrket de går på skole for å kvalifisere seg til. Snarere ønsker de å starte på påbygg og senere ta høyere utdanning.

I to av tre narrativer som forfatterne identifiserer, er ønsket om høyere utdanning direkte knyttet til erfaringer med og forventninger om diskriminering. I det ene narrativet forteller informanter om hvordan rådgiveres påstander om at studiespesialiserende linje er for vanskelig for dem, påvirket valget deres om å ta yrkesfag. Videre forteller informantene at diskrimineringen i arbeidslivet er så sterk at de opplever det som vanskelig, eller nærmest umulig, å få lærlingeplass eller jobb. Ønsket om påbygg og senere høyere utdanning blir dermed en måte å unngå denne diskrimineringen på. I et annet narrativ er fokuset på at skolen disse elevene går på blir sett på som «ghetto», i den betydning at dette er en skole der «utlendinger» som ikke bryr seg om skole, er late og bruker narkotika, går. Denne stemplingen gjør at informantene opplever at ingen arbeidsgivere ønsker å ansette dem. Ljunggren og Orupabu (2020) argumenterer for at å velge påbygg og sikte mot høyere utdanning kan forstås som en måte å gjenvinne sin personlige verdi og respektabilitet på. Vi ser her hvordan det er sammenhenger mellom identitetsmessig og strukturell integrasjon som følge av stigmatisering.

Studien av Ljunggren og Orupabu (2020) viser tydelig hvordan unge voksne i Norge i dag selv opplever at de tilpasser sine utdanningsvalg og -aspirasjoner etter erfaringer med diskriminering og stigmatisering. For dem oppleves det som vanskelig å klare seg i et arbeidsmarked som yrkesfaglig utdannet. Selv blant dem som trives med praktiske oppgaver og ikke nødvendigvis liker så godt teori, forstår innvandrere- og etterkommerinformanter i studien påbygg og høyere utdanning som den mest farbare veien til suksess.

I en annen publikasjon om utdanningsaspirasjoner søker Orupabu mfl. (2020) å forklare hva som driver etterkommere av innvandrere i Norge til å ta høyere utdanning. Studien bruker kvantitative og kvalitative metoder og er basert på registerdata og kvalitative intervjuer. Surveyen omfatter studenter fra 20 bachelorprogrammer ved 11 norske universiteter og 13 semistrukturerte intervjuer fra to

studier. Artikkelforfatterne forklarer aspirasjonene dels med internaliserte forventninger de unge har fra familie og etniske nettverk. Disse forventningene innebærer at barnas fullføring av høyere utdanning blir et «bevis» på at foreldrenes harde arbeid og strev etter migrasjonen var verdt det. Både unge med foreldre med arbeider- og middelklassebakgrunner i opphavslandet opplever slike forventninger, men foreldrene som selv har høyere utdanning fra opphavslandet, oppmuntrer i større grad barna til å ta høyere utdanning. I tillegg til denne mekanismen, påvirkes aspirasjonene til noen av kvinnene i studien av diskriminerings- og ekskluderingserfaringer i Norge. På tross av disse erfaringene har de høye aspirasjoner for yrkesvalget sitt. Dette tolkes av forfatterne som å være knyttet til en mekanisme som går ut på å jobbe hardere for å motbevise lave forventninger og unngå framtidig diskriminering. Studien er informert av rammeverket til Puwar (2004) som forklarer at når rasialiserte minoriteter opplever lave forventninger, må de bevise at de får det til ved å jobbe enda hardere og søke perfektjon på jobb. Bevisbyrden ligger her på de diskriminerte. Orupabo mfl. (2020) peker på et behov for mer forskning som ser nærmere på relasjonen mellom utdannings- og yrkesaspirasjoner til elever med etnisk minoritetsbakgrunn og deres erfaringer med etnisk diskriminering. I tillegg etterlyser de studier som undersøker sammenhengen mellom aspirasjoner og sosial kontroll.

I en tredje studie undersøker Kindt (2018) innvandrerbarns (etterkommere) utdanningsvalg. Basert på dybdeintervjuer med 28 etterkommere som er tatt opp på prestisjefulle utdanningsretninger, analyserer hun hvilke narrativer de trekker på når de snakker om sitt valg. Hun finner at mange av informantene har opplevd å bli utsatt for negative holdninger og stereotype oppfatninger, og Kindt (2018) argumenterer for at dette påvirker deres egen identitetskonstruksjon. Særlig relevant er det informantene opplever som majoritetssamfunnets oppfatning om at innvandrerforeldre utøver et sterkt press på sine barn, og at barn av innvandrere derfor mangler autonomi og selvstendighet. Artikkelforfatteren viser til et paradoks, nemlig at det i tidligere forskning ofte refereres til en sentral pådriver for etterkommeres utdanningssuksess – nemlig etnisk kapital og et særegent innvandrerdriv – som også inneholder noen stereotypiske holdninger som bidrar til en opplevelse av sosial eksklusjon. For å gjenvinne legitimitet og anerkjennelse for utdanningsvalget sitt, blir det viktig for informantene å presentere seg selv gjennom narrativer som avviser press og som reproducerer diskursen om at et godt valg er det samme som et fritt valg.

I en finsk kontekst undersøker Säävälä mfl. (2017) hjem-skole-samarbeid for elever med innvandrerforeldre. Forfatteren legger til grunn et maktperspektiv inspirert av Bourdieu. I dette perspektivet ligger det at selv om skolen har et uttalt mål om å bidra til elevers læring, har skolen også en skjult funksjon – nemlig å opprettholde sosiale ulikheter i samfunnet. Studien bygger på kvalitative

intervjuer med 24 ansatte ved skolers «psykososiale» team, 10 intervjuer med morsmåslærere, 13 intervjuer med innvandrereforeldre og 81 intervjuer med elever mellom 13 og 18 år. Studien viser at både foreldre og skoleansatte har positive holdninger til hverandre. Samtidig argumenterer de for at ansatte på skolen har internalisert en holdning om at innvandrereforeldre er ignorante og uvitende. Dette fører til at skole-hjem-relasjonen er preget av en asymmetri, der ansatte forteller foreldre om beslutninger de har tatt, heller enn å diskutere dette med dem. Innvandrereforeldre anses ikke som bærere av relevant informasjon. Fordi foreldrene ofte er høflige og utviser stor respekt for skolens ansatte, forblir denne maktbalansen skjult. Ved å opprettholde stereotypiske ideer om innvandrerfamilier, unngår man derfor å utfordre den hegemoniske posisjonen skolen og dens ansatte har som beslutningstagere. Säävälä mfl. (2017) undersøker ikke direkte hvilke konsekvenser hjem-skole-samarbeid har på ulike utfall, men forfatteren er tydelig på at dårlig samarbeid kan ha negative konsekvenser for elevenes integrasjon. Den viser til tidligere forskning som finner at skole-hjem-samarbeid bidrar til å skape positive ungdomsidentiteter, god læring og følelse av inklusjon. Artikkelforfatteren argumenterer for at for å få til god integrasjon og likeverd må ansatte ved skolen gjøres oppmerksomme på maktasymmetrien som hun fant var til stede i det samarbeidet hun undersøkte.

Vehviläinen og Souto (2022) kombinerer en etnografisk studie om skole og rasisme med samhandlingsforskning (interactional research) om veiledning. Artikkelen har et teoretisk fokus, men forfatterne refererer til empiriske studier og observasjoner. Artikkelen drøfter ulike veiledningsstrategier, heriblant den støttende orienteringen. Den støttende veiledningsorienteringen omhandler verbalt og ikke-verbalt arbeid for å fremme felles oppmerksomhet og aktivitet. Dette gjøres for å oppnå aksept av situasjonen som den er, og for å signalisere støtte ved å vise for eksempel interesse, aksept og tilhørighet. De profesjonelle aktørene viser at de er til stede for klientene og at de er oppmerksomme på hva som skjer. Artikkelforfatterne konkluderer med at en tydelig konsekvens av begrenset bruk av støttende orientering er at man overlater til unge innvandrere å bearbeide sin fortid og drøfte hvordan fortiden henger sammen med fremtiden. Unge innvandrere må, ifølge forfatterne, selv ta opp disse sakene hvis de ønsker at de tas opp i veiledning, noe som krever mye «agency» og selvtillit, noe som er for mye å forvente.

Ifølge Vehviläinen og Souto (2022) er kravene om å gjøre egne og autonome valg også en plattform for fremmedgjøring av personer med en annen kultur. Den familiesentrerte måten å leve på kan betraktes som problematisk og som en trussel mot den kulturelt «riktige» måten å velge på i en finsk kontekst. Denne måten å reagere på unge innvandreres familierelasjoner på, er ifølge forfatterne én av hovedgrunnene til at unge innvandrere ikke velger å ta opp både negative og positive familiesaker i en veiledningskontekst. Denne holdningen er, ifølge

artikkelforfatterne, et hinder for unge mennesker når det gjelder å tematisere egne erfaringer med frykt for rasisme og andre former for diskriminering.

Abrahamsen og Drange (2015) belyser i en annen studie hvordan studenter med etnisk minoritetsbakgrunn i Norge forsøker å håndtere jobbmuligheter etter å ha oppnådd en grad fra et profesjonsprogram på bachelornivå. Viktige temaer er karriereambisjoner blant minoritetsstudenter og to aspekter av karriereforventning: inkludering i yrke og gradopptjening. Ifølge forfatterne skal denne studien bidra til litteraturen om integrasjon av etniske minoriteter i profesjonsyrker. Populasjonen i studien er hovedsakelig studenter av asiatisk opprinnelse i siste året ved bachelorstudiet. Studien undersøker både etnisitet, som en ressurs, men også som et hinder på veien mot en profesjonell karriere. Studien bruker en komparativ tilnærming og sammenligner studenter av asiatisk opprinnelse, minoritetsstudenter fra vestlige land og majoritetsstudenter. Studien omfatter 2 500 studenter i siste studieår ved flere universiteter i Norge, der det tilbys profesjonsprogrammer. Alle studentene, herav 73 prosent kvinner, går på noen av de følgende studieprogrammene: helse relaterte profesjoner, pedagogikk, sosialt arbeid, økonomi, ingeniør og mediastudier.

Ifølge Abrahamsen og Drange (2015) indikerer funnene fra studien at graden av diskriminering er forsterket. Basert på den signifikante sammenhengen mellom den enkeltes karriereambisjoner og karriereopptjening, medfører de relativt høye karriereambisjonene blant minoritetsstudenter at denne gruppen også burde hatt høyere yrkessuksess enn studenter med etnisk majoritetsbakgrunn. I dette tilfellet hadde forskjellene i karriereopptjening vært fraværende. Effekten av etnisitet (asiatisk bakgrunn) på karriereforventninger, i tillegg til effekten av karriereambisjoner, kan ifølge studieforfatterne muligens tilskrives flere mekanismer, og noen kan tydelig relateres til opplevd diskriminering i arbeidsmarkedet blant profesjonsutøvere. Studieforfatterne trekker frem at studenter med asiatisk opprinnelse i større grad opplever at de har problemer med å få lederstillinger sammenlignet med norske majoritetsstudenter. Samtidig gjelder dette mønsteret ikke for studenter fra vestlige land, det vil si USA og europeiske land.

Abrahamsen og Drange (2015) konkluderer med at etnisk bakgrunn synes å være både en sosial ressurs og et hinder i prosessen med å skape en karriere. Betydningen av etnisk kapital er spesielt sterk i utviklingen av studentenes karriereambisjoner og i valgene av videre utdanning. Diskriminering, derimot, mente forfatterne, kan redusere verdien av «etnisk kapital» i karrierevalgprosesser, spesielt når det gjelder valg av ledende posisjoner.

Fangen og Lynnebakke (2014) analyserer unge innvandreres og etterkommeres reaksjoner på opplevd stigma basert på etnisitet innen utdanningssettinger i Norge. Artikkelen er basert på en analyse av 50 semistrukturerte livshistorieintervjuer av unge innvandrere og etterkommere mellom 18 og 25 år.

Artikkelforfatterne identifiserer tre strategier, eller reaksjonsmønstre, i møte med stigma: unnvikelse, å jobbe hardere – for eksempel med utdanning – og konfrontasjon. Funnene blir analysert i lys av teori om troen på ens egen mestringsevne (self-efficacy). Videre drøftes mulige konsekvenser av de ulike strategiene. For eksempel kan en konsekvens av unnvikelse av situasjoner der en, basert på tidligere erfaring, forventer stigmatisering, på sikt være at en får mindre sosial kapital på grunn av mindre samvær med personer med majoritetsbakgrunn. Dette kan igjen virke inn på personers sosioøkonomiske posisjon. Artikkelen drøfter også hvordan sosial støtte kan virke inn på hvilken strategi informantene bruker i møte med stigma. Dersom en velger konfrontasjon, kan dette forutsette at en har sosial støtte. Samtidig virker andre faktorer som personlighet og tidligere mestringserfaringer inn på hvordan en håndterer stigma eller lignende. Artikkelen er relevant for strukturell (å jobbe hardere), sosial (unnvikelse og konfrontasjon) og identitetsmessig (opplevd tilhørighet med jevnaldrende) integrasjon innen utdanning.

Videre undersøker Ismail (2019) sammenhengen mellom utdanningsprestasjoner av etterkommerelever med somalisk opprinnelse, holdninger i majoritets-samfunnet til innvandrere og integreringstiltak i Finland. Artikkelen handler dermed først og fremst om strukturell integrasjon, i tillegg til sosial integrasjon, eller fraværet av dette, for denne elevgruppen i det finske utdanningssystemet. Den er basert på data fra to kvalitative studier, det vil si fire fokusgrupper med 33 barn blant personer med somalisk bakgrunn i Finland, i tillegg til 28 stakeholder-intervjuer. Ismail (2019) argumenterer for at underprestering blant etterkommerelever til en viss grad kan resultere i elevenes ulike evner til å konkretisere utdanningsmuligheter via utdanningssystemet i bosettingslandet. Det antas videre at mangfold i ulike grupper, for eksempel innvandrere vs. ikke-innvandrere, flyktninger vs. andre innvandrere, fører til ulikheter i evner. Avhengig av konteksten for integreringen, kan dermed menneskelig mangfold forsterke ulikheter i evner og føre til større prestasjonsforskjeller mellom etterkommerelever og majoritets elever. Analysen illustrerer at finsksomaliske elevers underprestering i noen grad kan forklares med hvordan mangfoldet blant elevene, dvs. finsksomaliske elever og majoritets elever håndteres, i den finske skolen.

Med tanke på vår problemstilling argumenterer Ismail (2019) for at den finske konteksten setter finsksomaliske elever i en relativt sett mindre gunstig posisjon enn majoritets elever. Dette fordi diskriminering og fordommer kan svekke disse elevenes vilje og trygghet til å lære og foreldrenes vilje til samarbeid med skolen. Når det gjelder praktiske implikasjoner, anbefaler artikkelforfatterne at offentlige tiltak burde se på hvordan integrasjonskonteksten skaper forutsetninger for å lykkes for mangfoldige elevgrupper slik at prestasjonsgapet mellom elever med innvandrerbakgrunn og majoritets elever kan reduseres/overvinnes.

Özdemir og Stattin (2014) har undersøkt sammenhengen mellom etnisk mobbing og skoletilpasning i en longitudinell studie av 330 ungdommer i en mellomstor svensk by. Respondentene gikk i 7.-9. klasse og hadde innvandret selv eller hadde én forelder født utenfor Norden. Studien er relevant for identitetsmessig og strukturell integrasjon. Studien belyser hvordan diskrimineringserfaringer kan påvirke faglig fungering i skolen.

Artikkelforfatterne finner at det å oppleve etnisk mobbing i form av negative kommentarer om utseende eller opphav, førte til lavere selvtillit over tid. Samtidig forventet disse ungdommene i større grad at de ville feile på skolen. Forskerne forklarer sammenhengen mellom etnisk mobbing og forventninger om å mislykkes på skolen med endret selvoppfatning. De negative kommentarene internaliseres, slik at unge i større grad ser seg selv som mindre betydningsfulle. Dette igjen kan påvirke aspirasjonene deres negativt og svekke deres tro på å lykkes. Sammenhengen mellom etnisk mobbing og et lavere selvbilde var sterkere dersom ungdommene oppga at de hadde dårlige relasjoner med lærere, hvilket indikerer at gode elev-lærer-relasjoner kan fungere som en buffer. Studien fant også en modererende effekt av et demokratisk skolemiljø. Når elever opplevde at de kunne delta i beslutninger ved skolen og at de ble hørt av læreren, var sammenhengen mellom etnisk mobbing og negative forventninger til egne skoleprestasjoner svakere. Forskerne tar til orde for at intervensjoner som har til hensikt å fremme skoletilhørighet og sosial integrasjon, bør utformes på skolenivå, der en vektlegger å bedre lærer-elev-relasjoner og å fremme et demokratisk skolemiljø. Studien finner i tillegg en sammenheng mellom etnisk mobbing og en økning i depressive symptomer og skoletilpasningsproblemer, men analysen finner ikke at dette var en mellomliggende forklarende faktor for sammenhengen mellom etnisk mobbing og lavere forventninger til egne skoleprestasjoner.

Özdemir og Stattin (2014) redegjør for flere metodiske begrensninger. Blant annet har ikke studien nok respondenter til å bryte ned funnene etter landbakgrunn. Videre er funnene brutt ned på kun individ- og ikke skolenivå. Videre avgrenses studien til etnisk mobbing og undersøker ikke skolemessige og psykologiske konsekvenser av andre typer mobbing. Forskerne argumenterer for at senere forskning bør undersøke den unike rollen ulike typer mobbing som personlig, seksuell trakassering og fysisk mobbing kan ha for innvandreres og etterkommeres utvikling. Til sist oppgir forskerne at andre mulige mekanismer kan forklare sammenhengen mellom etnisk mobbing og negative forventninger til egne skoleprestasjoner. Andre mulige årsakskjeder ble ikke undersøkt. For eksempel kan selvoppfatning og psykologiske plager påvirke hvordan en fortolker sitt miljø og dermed virke inn på skoletilpasning. Studieforfatterne oppfordrer videre forskning til å undersøke slike alternative mulige mekanismer.

Chinga-Raminrez (2017) har studert hvordan noen etniske minoritetselvers egendefinisjon av «utlendinger» også resulterer i at det ikke er mulig for dem å vurdere seg selv som talentfulle og dedikerte elever i en norsk skole. Hun har brukt både observasjoner og intervjuer. Artikkelen handler om subtile former for diskriminering og rasisme i skolen og dens konsekvenser for elevenes strukturelle, identitetsmessige og sosiale integrering. Artikkelforfatteren viser hvordan noen etniske minoritets elever blir ekskludert på grunnlag av en bestemt og ofte instinktiv forståelse av likhet («equality»), oppfattet som «sameness». Hun viser til at minoritets elever erfarer at den etniske dimensjonen ofte fremheves i skolen, selv om den er irrelevant. Utover dette gjøres etnisitet ofte tydelig på en grunnleggende og negativ måte. Artikkelforfatterne påpeker kompleksiteten i hvordan etniske minoritets elever forstår seg selv. Dette fører til paradokser og diskusjoner i klasserommet. I tillegg viser artikkelforfatteren til et annet paradoks i det norske utdanningssystemet. Til tross for at minoritetsklasser ble opprettet som et politisk tiltak for å tilby mer tilpasset opplæring for å fremme integrering av minoritets elever, føler disse elevene seg nedvurdert både i vanlig norsk klasserom og i minoritetsklasser.

Utover det har Fangen og Paasche (2013) studert etnisk diskriminering av unge voksne, etter at de har kommet seg inn på arbeidsmarkedet.⁹ Vi har valgt å ta med studien her, da den omhandler strategier og reaksjoner i møte med stigmatisering og opplevd diskriminering som har berøringspunkter med andre studier om integrering innen utdanning vi har omtalt her. Studien benytter seg av et utvalg av 25 caser av 50 dybdeintervjuer. Flere informanter opplevde stor sannsynlighet for å bli møtt med etniske fordommer. Informanter som var involvert i kontakt med kunder, rapporterte at de opplevde diskriminering på flere nivåer, blant annet gjennom kunder. Når det gjelder mestringsstrategier som en konsekvens av etnisk diskriminering, nevnes særlig ikke-konfronterende strategier som kan signalisere at reglene i organisasjonen har blitt internalisert.

I en kritisk diskursanalyse utforsker Fylkesnes (2018) hvordan «hvithet» kommer til uttrykk gjennom praksis og forståelse av begrepet «kulturelt mangfold» i seks dokumenter om norsk lærerutdanning og læreplaner. Denne studien valgte vi å inkludere selv om den ble vurdert til å være i grenseland tematisk sett. Fylkesnes (2018) ønsker å utfordre argumentet at disse policy-dokumentene fremmer sosial rettferdighet. Funnene indikerer at institusjonalisering av «hvithet» er innlemmet i bruken av begrepet «kulturelt mangfold». Dette manifesterer seg i diskursive mønstre i tre hierarkisk arrangerte elevgrupper, som plasserer elevgruppe-kategorier som enten «overlegne» majoritets elever/majoritets nordmenn («superior Norwegian») eller «underlegne» ikke-norske minoritets elever («inferior

⁹ Denne studien hadde vært tematisk mer relevant for delprosjektet 1 om arbeidslivsintegrering. Den ble utelatt i rapporten, siden de brukte kvalitative metoder (Wollscheid mfl., 2022).

non-Norwegian), og studentlærernes rolles som «politiske aktører i assimilering». Forfatteren argumenterer for at disse dokumentene beskrives som å understøtte sosial rettferdighet. Likevel er de et produkt av og produserer rasialiserte diskurser om «annerledeshet» og ekskludering, som en konsekvens av det norske ideal om «forestilt likhet». Studentlærernes rolle som «politisk aktør i assimilering» kan muligens påvirke integreringen av minoritets elever innen utdanning, for eksempel i form av lavere opplevd tilhørighet.

Høyere utdanning og academia og overgang til arbeidslivet

Det følgende underkapitlet omfatter oppsummeringene av fem studier rettet mot høyere utdanning og academia, samt overgangen fra utdanning til arbeidsliv. Av de fem studiene er én studie fra Norge (Harlap og Riese, 2021), to studier fra Sverige (Kristoffersen mfl., 2021, Thapar-Björkert (2019)), én studie fra Finland (Kurki mfl., 2019) og én studie fra Danmark. Først omtaler vi en studie rettet mot overgangen fra utdanning til arbeidsliv, deretter flere forskningsbidrag som omhandler konsekvenser av og strategier mot rasisme og diskriminering for studenter og ansatte i høyere utdanning. Selv om populasjonen kan være ansatte i academia og andre utdanningsinstitusjoner, har vi valgt å omtale disse studiene.¹⁰

Kurki mfl. (2019) studerer strukturell og sosial integrasjon i overgangen fra utdanning til arbeidsliv i Finland. Den ble inkludert i denne rapporten om integrasjon innen utdanning.¹¹ Studien ser på hvordan innvandrere og etterkommere blir framstilt som ideelle pleie- og omsorgsarbeidere i en utdanningskontekst, som kan oppfattes som en diskriminerende praksis med konsekvenser for disse elevene. Ved å se på kjønnete og rasialiserte samspill bruker Kurki mfl. (2019) en etnografisk og nomadisk diskursiv tilnærming. Studien bygger på intervjudata med 22 innvandrerelevanter og studenter: syv elever mellom 15 og 17 år fra ungdomsskolen og 15 kvinner og menn mellom 19 og 46 år fra MAVA- programmer samt data fra 14 lærere og andre profesjonelle innen utdanning.

Artikkelforfatterne analyserer hverdagspraksiser i to utdanningskontekster i storbyregionen Helsinki: én ungdomsskole og én forberedende yrkesopplæringslinje for innvandrere. De ser på hvordan disse praksisene som er påvirket av internasjonal migrasjon og integreringspolitikk, selv om de har gode intensjoner, kan diskriminere innvandrere og etterkommerelevanter i pleie- og omsorgsfag på grunn av kjønn og etnisitet. De spør hvordan omsorgsarbeid tas for gitt som et ideal og tilpasset yrke for innvandrere.

¹⁰ Disse studiene er tematisk også relevant for delprosjekt 1 som omhandler integrering i arbeidslivet.

¹¹ Den ble utelatt i rapporten om arbeidslivsintegrering, siden de brukte kvalitative metoder og ble dermed ekskludert i rapporten om arbeidslivsintegrering (Wollscheid mfl., 2022).

Ut fra et poststrukturelt og postkolonialt perspektiv forstår Kurki mfl. (2019) det å være innvandrere som noe aktivt; som «å gjøre» og «å bli» innvandrere, heller enn å «være». Dette åpner for muligheten til å utfordre terminologien relatert til innvandring. Forfatterne argumenterer dermed for at bestemte subjekter ikke er innvandrere, men blir innvandrere via politikk og praksiser.

Blant grunnene til å veilede innvandrere til omsorgssektoren nevner Kurki mfl. (2019) kjønnete og rasialiserte stereotyper om omsorg. De viser at gjennom de tilsynelatende mest trivielle hendelser i utdanningssettingen, konstrueres innvandrere som ideelle for omsorgsarbeid. De argumenterer for betydningen av å forstå at innvandrere ikke bare havner i omsorgssektoren, men blir veiledet dit gjennom integreringspolitikk og utdanningspraksis. Det påpekes at elevene og studentene i begynnelsen hadde mange ulike typer drømmer og planer om sin fremtid og sitt yrke. Ifølge Kurki mfl. (2019) begynner elevene gjennom utdanningsløpet gradvis å innse at visse profesjoner og yrker ikke blir betraktet som realistiske for dem som innvandrere. De ble for eksempel fortalt at de ikke kunne bli lege eller psykolog. Gjennom slike praksiser ble innvandrere ifølge artikkelforfatterne sett på som ikke kvalifisert for noe de sikter mot. I stedet forventes det at de lærer seg å være villige til å begynne fra null. Som en konsekvens blir den enkeltes posisjon som «innvandrere som omsorgsperson» del av ens forståelse av seg selv.

Det å tvinge alle, særlig kvinnelige innvandrere, til omsorgsarbeid, kan ifølge artikkelforfatterne oppfattes som en rasistisk og sexistisk integreringspolitikk. Kurki mfl. (2019) argumenterer for at utdanning som er definert som å skulle redusere sosiale ulikheter, i dette tilfellet kan opprettholde segregering og marginalisering av innvandrere i utdanning og arbeidsliv. Samtidig påpekes det at subjekter som påvirkes av rasisme og diskriminering, ikke kun blir styrt av slike fenomener.

De følgende studiene ble også omtalt i en tidligere kunnskapsoversikt av Wollscheid mfl. (2021). Temaer i studiene er strukturell rasisme overfor studenter og rasialisering ved universitet og akademia.

I en svensk studie har Kristoffersen mfl. (2021) undersøkt hvordan medisinstudenter med etnisk minoritetsbakgrunn opplever og fortolker hverdagsrasistiske handlinger knyttet til minoritetsbakgrunnen sin i en utdanningskontekst. De bruker konstruktivistisk «grounded theory» og intervjuer av studenter (N=18). Studien viser at studentene med etnisk minoritetsbakgrunn gjentatte ganger opplever hverdagsrasistiske handlinger, det vil si handlinger som bevisst eller ubevisst avdekker ignorans basert på rasialisert og/eller kulturell annerledeshet. Informantene opplevde å bli nedgradert, ekskludert og stereotypisert som om de representerte en homogen gruppe, som var forskjellig fra deres hvite medstudenter. Disse hverdagsrasistiske handlingene fører til redusert akademisk selvtillit hos

minoritetsstudentene. For å motvirke et slikt ekskluderende og diskriminerende klima anbefaler forfatterne at ledelsen sørger for at veiledere, studenter og ansatte får teoretisk kunnskap om «hverdagsrasisme», noe som kan bidra til kritisk selvrefleksjon og økt forståelse av diskriminering og rasisme.

I Norge har Harlap og Riese (2021) analysert hvordan rasialisering kommer til uttrykk i diskurser på universitetet. Studien bruker kvalitative intervjuer (N=15) og analyse av klasseromsdiskurser. De undersøker hvordan både mørkhudede studenter og hvite universitetsansatte bruker rasekategorier. Studien viser blant annet til mørkhudede studenters opplevelse av å være annerledes ved høyere utdanningsinstitusjoner. Artikkelforfatterne konkluderer med at slike prosesser belyser hvordan det intellektuelle og sosiale miljøet ved universitetet kontinuerlig produserer en rasialisert og eurosentrisk virkelighetsforståelse som kan bidra til fremmedgjøring. De påpeker at institusjonelle strukturer ved universitetet står i motsetning til fullstendig akademisk inkludering for mennesker som formelt sett har tilgang, men som bryter med forventninger om hvilke fenotyper som hører hjemme på universitetet. Funnene kan være relevante for utdanningsprestasjoner, videre utdannings- og yrkesaspirasjoner og utdanningsgjennomføring.

Utover det har Thapar-Björkert (2019) sett på betydningen av rasialisering i svensk akademia for å forstå mulige typer kunnskapsproduksjon i akademiske hverdagsinteraksjoner. Studien bruker et kvalitativt design. Artikkelforfatteren understreker betydningen av rasialisering for skjevheter i kunnskapsproduksjon. En mulig konsekvens av slike prosesser er at fraværet av visse grupper akademikere, som mørkhudete kvinner, legitimerer kunnskapen til andre grupper akademikere, for eksempel hvite menn, og nedvurderer kunnskapen fra andre. Studien viser hvordan rasialisering virker inn på hva som regnes som gyldig kunnskap, og hvem som oppfattes som en relevant bidragsyter i kunnskapsproduksjonen i akademia. Den konkluderer med at hierarkier knyttet til utseende og kjønn påvirker hva som er aksepterte måter å forstå verden på innenfor akademia. Rasialisering i akademia er med andre ord relatert til ulikheter i forbindelse med kunnskapsproduksjonen.

Den danske autoetnografiske studien av Andreassen mfl. (2017) inntar et annet perspektiv og har analysert «racial privilege»-begrepet gjennom egne kjønnede og rasialiserte ståsteder som forskere. Forfatterne viser hvordan forskning innenfor kjønns-, migrasjons- og kritisk raseteori ofte blir møtt med avvisning og fysiske voldstrusler. De påpeker at «rase» er et taushetsbelagt begrep i akademia og at spørsmål om rase, når det blir stilt, kan bli gjenstand for sensur. De understreker også at rasialiserte strukturer og privilegier kan påvirke arbeidsmiljøet negativt, noe som er i tråd med funnene i rapporten om arbeidslivsintegrering (Wollscheid mfl. 2022). Utover dette peker Andreassen mfl. (2017) på et behov for mer

forskning på hvordan strukturelle ulikheter og kombinasjoner av kjønn og hudfarge påvirker kunnskapsproduksjonen i akademia i en dansk kontekst.

Oppsummering: strukturell integrasjon

Ovenfor har vi sett på forskning på konsekvenser av rasisme og diskriminering for strukturell integrasjon.

Når det gjelder utdanningsaspirasjoner, viser en studie innenfor et yrkesfaglig utdanningsløp at majoriteten av informantene ikke ønsker å jobbe innenfor yrket de kvalifiserer seg for. Snarere ønsker de å kvalifisere seg for høyere utdanning. Flere kobler sine utdanningsaspirasjoner direkte til erfaringer med og forventninger om diskriminering. At særlig kvinners utdanningsaspirasjoner påvirkes av diskriminerings erfaringer i Norge, vises i en annen studie. Utover det finner vi belegg for at innvandrere blir oppfattet som ideelle pleie- og omsorgsarbeidere i en utdanningskontekst. Samtidig blir de sett på som ikke-kvalifisert for sine aspirasjoner, noe som kan påvirke deres aspirasjoner og bidra til å opprettholde marginalisering.

Samtidig er det sammenhenger mellom betydningen av etnisitet, karriereambisjoner og karriereoppnåelse. Forfatterne av en av studiene argumenterer for at etnisitet kan fungere som en ressurs, siden det påvirker ambisjoner positivt; samtidig kan etnisitet være et hinder – særlig på grunn av diskriminering – for å realisere disse ambisjonene. Et annet funn er at barn av innvandrere planlegger sine utdanningsløp basert på frihet og autonomi, blant annet fordi de har blitt utsatt for negative stereotypiske oppfatninger om at de blir presset til å ta utdanninger de egentlig ikke ønsker å ta. Til sammen viser forskningen at unge innvandrere og etterkommere konstruerer, endrer og tilpasser sine utdanningsaspirasjoner, -valg og -prestasjoner etter erfaringer med stereotypiske holdninger og diskriminering.

Videre fant vi indikasjoner på en sammenheng mellom opplevd diskriminering og sosial ekskludering og lavere trivsel på skolen. Samtidig kan personlighet og tidligere mestringserfaringer ha noen betydning for hvordan opplevd diskriminering håndteres, for eksempel ved at man jobber hardere. Én studie kritiserer at man overlater til de unge innvandrerne selv å bearbeide traumatiske hendelser i fortiden, og at de forventes selv å måtte ta opp disse sakene. Det konkluderes med at kravene om å foreta individuelle valg kan føre til fremmedgjøring av personer med minoritetsbakgrunn.

Oppsummert viser internasjonal forskning at opplevd etnisk diskriminering gjennomgående er knyttet til svakere tilpasning blant unge på tvers av akademiske utfall (prestasjoner, engasjement, motivasjon), sosioemosjonelle utfall (f.eks., depresjon, andre internaliserte symptomer) og atferd (f.eks., narkotikabruk, utagerende atferd) (Benner mfl., 2018). Dette mønsteret ble også funnet i nordiske studier. Sammenhengen mellom etnisk diskriminering og lavt selvbilde viste seg å

være sterkere dersom elevene opplevde at de hadde et dårlig forhold til læreren. De viser i tillegg en modererende effekt av et demokratisk skolemiljø.

Når det gjelder integrering i academia, fant vi studier om rasialisering, også i samspill med andre diskrimineringsgrunnlag og mulige negative konsekvenser for kunnskapsproduksjon og samarbeid. Disse funnene kan samtidig ses i sammenheng med forskning om konsekvenser av diskriminering og rasisme for integreringsprosesser i arbeidslivet. Annen forskning er rettet mot opplevd rasialisering og «hverdagsrasisme» blant studenter med minoritetsbakgrunn. De viser at mørkhudede studenter opplever å ikke passe inn i høyere utdanningsinstitusjoner, og at opplevd «hverdagsrasisme» kan påvirke den akademiske selvtilliten negativt.

Kort oppsummert:

- Unge innvandrere og etterkommere konstruerer, endrer og tilpasser sine utdanningsaspirasjoner, -valg og -prestasjoner etter erfaringer med stereotypiske holdninger og diskriminering.
- Opplevd diskriminering kan føre til svakere tilpasning blant unge på tvers av akademiske utfall (prestasjoner, engasjement, motivasjon), sosioemosjonelle utfall (f.eks., depresjon, andre internaliserte symptomer) og atferd (f.eks., narkotikabruk, utagerende atferd), men kan også føre til at en arbeider hardere og sikter høyere fordi en forventer å oppleve ulike betingelser på arbeidsmarkedet.
- Rasialisering, også i samspill med andre diskrimineringsgrunnlag som kjønn, kan ha negative konsekvenser for kunnskapsproduksjon og samarbeid innenfor academia.
- «Hverdagsrasisme» og strukturell rasisme ved høyere utdanningsinstitusjoner kan påvirke den akademiske selvtilliten negativt.

3.3.2 Sosial integrering

Nedenfor oppsummerer vi forskning som omhandler konsekvenser av rasisme og diskriminering for sosial integrering innen utdanning. Vi har inkludert seks studier, og blant disse har vi omtalt fem både i tekst og i tabell (Gyberg mfl., 2021; Korol og Stattin, 2021; Plenty og Jonsson, 2017; Wiltgren, 2022; Zacheus mfl., 2019). En studie (Osman mfl., 2020) blir presentert i tabell med kort referanse i teksten, fordi den ble vurdert å være av lav metodisk kvalitet og/eller lav tematisk relevans. Studiene presenteres etter hvordan de henger sammen tematisk.

Tabell 3.4: Inkluderte studier om sosial integrering

Første- Forfatter, År land	Populasjon	Hovedkonsept	Konsekvens/ reaksjoner	Metode/ kvalitetsvurdering
Gyberg mfl., 2021, Sverige	Ungdom og unge voksne	Sammensatt dis- kriminering	Skoletilpasning, tilfredshet med li- vet, selvfølelse, identitetsstress	Eksplorerende spørreundersøkelse/ middels
Korol og Stattin, 2021, Sverige	Ungdom som har innvand- ret eller er et- terkommere	Etnisk mobbing/ og diskriminering	Avvikende atferd	Survey med to måle- tidspunkter/ middels-høy
Osman mfl., 2020, Sverige	Ungdommer, innvandret fra Somalia 14-18 år	Komponenter i so- sial ekskludering (diskriminering)	Avvikende atferd og skolefravall (blant venner)	Fokusgrupper med Ungdommer/ lav
Plenty og Jonsson, 2017, Sverige	Elever som er innvandrere og etterkom- mere	Diskriminering; in- direkte, mer sub- tile former for dis- kriminering	Subtil eksklude- ring, utesteng- ning; mobbing, isolasjon	Longitudinell survey i 4 eu- ropeiske land: Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Coun- tries (CILS4EU)/ høy
Wiltgren, 2022, Sverige	Elever som er innvandrere og etterkom- mere	Diskriminering; so- sial ekskludering	Subtil ekskluder- ing og utestengning	Feltarbeid og deltakende observasjon i en klasse; in- tervjuer med elever, læ- rere og skoleleder/ middels
Zacheus mfl., 2019, Finland	Elever i 9.klasse (blant disse mange innvandrerele- ver)	Opplevd diskrimi- nering og (struktu- rell) rasisme	Lavere trivsel og isolasjon	Multimetode: spørre- undersøkelse og interv- juer/ middels

Den finske studien av Zacheus mfl. (2019) undersøker hvordan elever i niende klasse opplever diskriminering, mobbing og rasisme og sammenhengen med trivsel i skolen. Studien bygger på en flerdimensjonal forståelse av rasisme. Studien ble utført ved åtte ungdomsskoler med høy andel elever med innvandrerbakgrunn (innvandrere og etterkommere) og kombinerte spørreskjemadata (N=445) og tematiske intervjuer med elever med innvandrerbakgrunn (N=58) og finske majoritets elever (N=54). Studiens oppfatning av rasisme anses som et spørsmål om kategorisering, grupper og gruppetilhørighet. Artikkelforfatterne ønsket å forstå hvordan informantene betrakter og oppfatter hierarkier og hvordan de opplever disse hierarkiene. Den vektlegger hvordan strukturell rasisme blir synlig i læreplanen med utgangspunkt i vestlig forskning.

Zacheus mfl. (2019) viser en tydelig forbindelse mellom (opplevd) diskriminering og det å ikke trives på skolen og dermed ha vansker med å bli sosial integrert. Samtidig sier over 50 prosent at de synes det er vanskelig for innvandrere å finne en jobb i Finland. Utover dette peker funnene på at opplevelsen av diskriminering

er vanligere blant innvandrere enn blant etterkommere. Funn fra intervjumaterialet tyder på at opplevelse av diskriminering, trakassering og rasisme er forbundet med strategier som isolasjon, nedtoning og det å forbli stille. (Zacheus mfl., 2019).

I en svensk spørreundersøkelse av elever og studenter med majoritets- og minoritetsbakgrunn (N=573) fra seks videregående skoler og to universiteter har Gyberg mfl. (2021) undersøkt utfall av diskriminering knyttet til skoletilpasning, livskvalitet og identitet. Skoletilpasning ble blant annet målt gjennom spørsmål om hvor godt respondentene trivdes i skolen, og om de var fornøyde med skolearbeidet sitt. Studien undersøkte flere diskrimineringsgrunnlag – etnisitet, alder, kjønn, religion, seksualitet og funksjonsevne og «annet» – og undersøkte hvorvidt de samme respondentene erfarte diskriminering på flere grunnlag. Gyberg mfl. (2021) fant at de som opplevde å bli diskriminert primært på grunnlag av etnisitet, oftere rapporterte å bli diskriminert. I tillegg rapporterte de i større grad enn andre respondenter å bli diskriminert på flere grunnlag. Dessuten rapporterte denne respondentgruppen at de i større grad hadde problemer med skoletilpasning og opplevde lavere grad av fornøydhet/tilfredshet med livet.

Studien er én av få som undersøker ulike diskrimineringsgrunnlag samtidig, og er også blant de få studiene som skiller mellom tilskrevne og selvdefinerte mål på gruppeforskjeller. En begrensning med studien er at den ikke kan si noe om kausalitet fordi den er en tverrsnittstudie. Utvalget er ikke stort nok til å kunne teste flere årsaksmodeller for hvordan funnene kan forklares, enn med den valgte modellen. (Gyberg mfl., 2021).

I en analyse av funn fra en longitudinell studie fra Sverige har Korol og Stattin (2021) undersøkt sammenhengen mellom opplevd etnisk mobbing på skolen, å omgås voldelige jevnaldrende og å selv ha voldsatferd. Studien er relevant for alle de tre integrasjonsformene, men mest eksplisitt for sosial integrasjon. Studien har to måletidspunkt. Respondentene i analysen, totalt 1654 elever, gikk i 7. og 8. klasse og hadde selv innvandret eller var barn av en forelder født utenfor Norden.

Innvandrer- og etterkommerelever rapporterte i like stor grad at de hadde opplevd etnisk mobbing. De som opplevde etnisk mobbing, rapporterte i større grad at de hadde kontakt med jevnaldrende på skolen som drev med voldelig atferd. Ungdommene som både hadde opplevd etnisk mobbing og hadde kontakt med voldelige jevnaldrende, hadde også lavere grad av orientering mot «svensk kultur». Disse mønstrene var sterkest for gutter. Studieforfatterne fant også at respondenter som hadde erfart etnisk mobbing, hadde større sjanse over tid for å utføre voldshandlinger. Sammenhengen var sterkere for dem som oppga lavere orientering til og identifikasjon med «svensk kultur». Forskerne kommenterer at også andre studier finner en sammenheng mellom opplevd diskriminering, lavere grad av orientering mot majoritetskulturen og utagerende atferd.

En begrensning ved studien av Korol og Stattin (2021) er at den på grunn av utvalgsstørrelsen ikke analyserer undergrupper knyttet til religion, landbakgrunn, opphavsland og migrasjonsbakgrunn. De viser til tidligere studiers funn om at noen grupper unge er mer utsatt for etnisk mobbing enn andre (f.eks. Hjern mfl. 2013), og at konsekvensene kan være ulike for ulike grupper (Walsch mfl. 2016). Korol og Stattin etterlyser derfor mer forskning på sammenhengen mellom etnisk mobbing og voldelig atferd som undersøker betydningen av kjennetegn som religion, innvandrers/etterkommer. De etterlyser også mer kunnskap om hvordan sammenhengen kan påvirkes av andre faktorer som etnisitet, kjønn, sosioøkonomisk status, alder ved innvandring og forholdet mellom disse faktorene. En annen begrensning ved studien er at den kun måler orientering mot «svensk kultur» basert på to spørsmål/dimensjoner. Andre begrensninger ved studien er at den ikke foretar analyser på skolenivå, at den ikke undersøker betydningen av særtrekk ved skolene (for eksempel knyttet til fattigdom, heterogenitet, trygghet), og at analysene er basert på selvrappotering. Sammenhengen mellom opplevd etnisk diskriminering og voldelig atferd tematiseres også mer indirekte i den kvalitative studien av Osman mfl. (2020), som oppført i tabellen ovenfor. Elevene i fokusgruppeintervjuene, 47 ungdommer mellom 14 og 18 år, resonnerer at opplevd etnisk diskriminering kunne ha ført til at vennene deres sluttet på skolen og engasjerte seg i avvikende atferd.

Videre har to studier sett på sammenhengen mellom mer subtile former for diskriminering og konsekvenser som er vanskelige å avdekke og analytisk skille fra diskrimineringsfenomenet som sådant. Plenty og Jonsson (2017) undersøker betydningen av «innvandrengenerasjon» ved ulike aspekter av sosial utestengning og den modererende rollen av etnisk sammensetning i klasserommet. Data ble hentet fra Ung i Europa-studien, som er del av en større internasjonal survey i fire europeiske land, blant annet Sverige. Denne studien bygger på svenske data fra det første kullet i datasamlingen (N=5025) (vinter 2010 og vår 2011) da respondentene gikk i 8. klasse. Artikkelen bidrar til forskning på sosial utestengning og diskriminering på følgende måter: For det første studerer den tre aspekter ved sosial utestengning i skolen – diskriminering, sosial isolasjon og avvising. For det andre studerer den hvorvidt det er regionale forskjeller og forskjeller mellom innvandreres og etterkommeres opplevelser. For det tredje kontrolleres det for sentrale bakgrunnsfaktorer for å redusere mulige påvirkende faktorer («confounders») i sammenhengen mellom innvandrersstatus og sosial utestengning.

I tråd med teorier om maktubalanse og teorien om sosial mistilpasning («sosial misfit») finner Plenty og Jonsson (2017) at det å bli diskriminert eller mobbet, er vanligere blant innvandrere og etterkommere med ikke-europeisk bakgrunn i klasser der de utgjør minoriteten. Både innvandrere og etterkommere generelt hadde en større risiko enn majoritetsungdom for å bli avvist av medelever. Det

påvises også at etterkommere synes å ha en lavere risiko enn innvandrere for å bli diskriminert. Ifølge forfatterne viser funnene at i tillegg til diskriminering, kan mer subtile former for eksklusjon og utestengning av innvandrere og etterkommere være et hinder for sosial integrasjon, men at å ha vokst opp i landet, kan minske risikoen noe for utestengning. Funnene viste at etterkommere hadde lavere risiko for å bli diskriminert.

Plenty og Jonsson (2017) påpeker at innvandrere og etterkommere er en heterogen gruppe, og at skoler med en overrepresentasjon av innvandrere og etterkommere og detaljert informasjon om familiebakgrunn tillot en analyse av både opprinnelsesland og generasjon. Funnene fra analysen reflekterte forskjeller i kulturer, migrasjonshistorier og arbeidsmarkedsintegrasjon av elever og ulik eksponering til svensk språk og kultur. Videre viste funnene at innvandrere var særlig utsatt for isolasjon og mobbing i områder med få innvandrere, og at dette særlig gjaldt for ikke-europeiske innvandrere. (Plenty og Jonsson (2017)).

Den svenske studien av Wiltgren (2022) omhandler høyt presterende innvandrerelever i en skole med et godt rykte. Mens disse elevene formelt sett strukturelt inkluderes og respekteres, holdes de utenfor på en subtil måte av sine medelever, slik at de ikke blir sosialt integrert. Eksempler på subtile former for diskriminering er måten de snakkes eller lyttes til, som kan indikere om de hører til eller kun tolereres. Studien bygger på data fra klasseromsobservasjoner over et helt semester høsten 2016. Disse elevene hadde aktivt valgt et internasjonalt program for å få adgang til høyere utdanning både i Sverige og i utlandet. Majoriteten av elevene hadde en middelklassebakgrunn og høyt utdannede foreldre. To tredjedeler av elevene var innvandrere eller etterkommere. I tillegg brukte studiene data fra intervjuer (N=36) med elever, lærere og en skoleleder. Det påvises at inkludering kan eksistere samtidig med utestengning og diskriminering, og at formell integrering ikke kan garantere sosial integrering.

Ifølge Wiltgren (2022) kan integrasjon ikke reduseres til de fysiske omgivelsene til elever under samme tak. Vedkommende poengterer at selv om elevene i denne studien er formelt sett akseptert og respektert uansett bakgrunn, så opplever de likevel problemer i samhandling med andre medelever, kalt «svenskene». Ingen snakker om formell utestengning eller direkte diskriminering, noe som gjør det vanskelig, ifølge artikkelforfatteren, å utfordre denne typen mikroaggresjon, som er subtil, ubevisst og vanskelig å oppdage. Funnene viser ifølge Wiltgren (2022) at formell og strukturell integrasjon ikke nødvendigvis fører til sosial integrasjon i hverdagen, men at subtile former for diskriminering og utestengning, for eksempel gjennom bryske og korte svar i samtaler, er vanskelige å oppdage.

Oppsummering

Innledningsvis definerte vi sosial integrering som aksept og inkludering i sosiale nettverk. Ovenfor har vi sett at det å oppleve etnisk diskriminering, eller mer subtile former for eksklusjon, kan hindre sosial integrasjon (Plenty og Jonsson, 2017).

Et viktig funn er at elever som opplever diskriminering på etnisk grunnlag, oppgir at de i mindre grad er fornøyd med skolearbeidet sitt, trives dårligere på skolen samt at opplever lavere grad av tilfredshet med livet sitt.

Forskning har gjentatte ganger vist at mange elever med minoritetsbakgrunn har høye ambisjoner og presterer høyt på skolen (f.eks., Lauglo, 1996). Våre funn har vist at selv om elever med minoritetsbakgrunn er strukturelt integrert i form av at de presterer høyt, er det indikasjoner på subtile former for diskriminering. Dette kan føre til sosial utestengning og utfordringer i samhandling med elever uten minoritetsbakgrunn.

En av studiene fant at elever som har opplevd etnisk mobbing, har større sannsynlighet for å ha kontakt med jevnaldrende som har voldelig adferd, samt større sannsynlighet for over tid å selv utføre voldshandlinger (Korol og Stattin (2021). Allikevel må vi være forsiktige i tolkningen av resultatene. Innvandrere og etterkommere utgjør en svært heterogen gruppe som befinner seg i mange ulike sosiale kontekster. Det foreligger også forskjeller mellom innvandrere og etterkommere, og en av de andre studiene viste at sistnevnte er mindre utsatt for diskriminering og dens negative konsekvenser (Plenty og Jonsson, 2017)

Til sammen indikerer funnene at etnisk diskriminering påvirker elevens trivsel, opplevelse av utenforskap, samt sannsynlighet for å være voldelig. Det er noen indikasjoner på at elever med minoritetsbakgrunn som har opplevd etnisk mobbing, har større sannsynlighet for å ha kontakt med jevnaldrende som har voldelig adferd, samt større sannsynlighet over tid for selv å utføre voldshandlinger. Etterkommere synes å ha lavere risiko for sosial utestenging enn innvandrere.

Kort oppsummert

- Elever som opplever etnisk diskriminering, trives i mindre grad på skolen og oppgir en lavere grad av tilfredshet med livet sitt.
- Selv om innvandrere og etterkommere er strukturelt integrert ved at de presterer høyt i skolen, kan de utsettes for subtile former for diskriminering som fører til sosial utestengning og utfordringer i samhandling med majoritetselever.
- En av studiene fant at elever med minoritetsbakgrunn som har opplevd etnisk mobbing, har større sannsynlighet for å ha kontakt med jevnaldrende som har voldelig adferd, samt større sannsynlighet over tid for selv å utføre voldshandlinger.

3.3.3 Identitetsmessing integrering

Vi har identifisert seks studier som primært handler om konsekvenser av rasisme og diskriminering for identitetsmessig integrering innen utdanning. Vi har inkludert til sammen seks studier, derav tre fra Sverige (Dovemark, 2013; Rosevall og Öhrn, 2014; Özdemir mfl., 2021), én fra Danmark (Schachner mfl., 2017) én fra Norge (Medbøen, 2021) og én fra Finland (Hummelstedt mfl., 2021). Studiene presenteres etter hvordan de henger sammen tematisk og etter relevans.

Tabell 3.5: Inkluderte studier om identitetsmessig integrering

Første-Forfatter, År land	Populasjon	Hovedkonsept	Konsekvens/strategi	Metode/kvalitetsvurdering
Dovemark, 2013, Sverige	Ungdoms-skoleklasser	Rasisme; "hverdagsrasisme"	Opprettholdelse av "hverdagsrasisme"	Etnografi, deltagende observasjon og intervjuer/middels
Hummelstedt mfl., 2021, Finland	Elever med flykningsbakgrunn	Sammensatt diskriminering pga. Etnisk bakgrunn, kjønn	Elevenes gruppesammensetning utenfor undervisning	Kvalitativ: Konversationsanalyse; videoobservasjoner (CA)/middels
Medbøen, 2021, Norge	Gutter med etnisk minoritetsbakgrunn på videregående skole	Etnisk diskriminering	Skoletilpasning	Kvalitative intervjuer/middels
Rosevall og Öhrn, 2014, Sverige	Elever i videregående skole	Rasisme	Lav selvfølelse, selvtilitt	Etnografi et år: Klasseromsobservasjon og intervjuer/middels
Özdemir mfl., 2021 Sverige	Unge med innvandrerbakgrunn som bor i Sverige	Etnisk diskriminering	Lavere selvtilitt og depresjon	3-årig longitudinell spørreundersøkelse/middels-høy
Schachner mfl., 2017 Danmark	Innvandrere og etterkommere	(Potensiell) diskriminering	Skoletilpasning og kulturell distanse	Survey (PISA), N=5334 elever totalt/Lav

Utgangspunktet for den svenske studien til Özdemir mfl. (2021) er at unge innvandrere og etterkommere har større risiko enn majoritetsungdom for å befinne seg i en situasjon preget av motsetningsfylte krav og forventninger. Flere lever liv der familien ønsker at de skal bevare familiens kultur og tradisjon, samtidig som de kanskje selv ønsker å tilpasse seg majoritetssamfunnets normer og kultur. I tillegg kan mange oppleve nedsettende og stigmatiserende kommentarer om sin etniske og kulturelle bakgrunn fra jevnaldrende. Denne studien ønsker for det første å undersøke om det finnes distinkte grupper av ungdommer som opplever kulturkræsje hjemme og etnisk diskriminering på skolen. For det andre ønsker studien å finne ut om ungdommer som opplever slike akkulturasjonsutfordringer, også

opplever å ha psykologiske tilpasningsvanskeligheter og vansker med å finne seg selv. Studien er basert på en 3-årig longitudinell spørreundersøkelse, utført på 16 skoler i Sverige. Av et totalt utvalg på 1065 ungdommer som har deltatt i studien, er N=423 identifisert som ungdom med minst én forelder født utenfor Sverige. Studien finner at 58 prosent oppgir at de opplever lite av både kulturkræsje hjemme og etnisk diskriminering på skolen. 23,4 prosent oppgir at de opplever middels kulturkræsje hjemme og etnisk diskriminering på skolen. Samtidig angir kun 5,2 prosent at de opplever høy grad av kulturkræsje hjemme og samtidig høy grad av etnisk diskriminering på skolen. Selv om denne gruppen er ganske liten, har de en større tendens til å rapportere at de føler seg «mellom to kulturer» og at de hadde depressive symptomer og lavere selvtillit. Özdemir mfl. (2021) konkluderer med at det å oppleve manglende tilpasning i flere kontekster, for eksempel i skolen, øker risikoen for opplevelse av ekskludering, og at det har negative konsekvenser for ungdommers identitetsutvikling.

En sammenheng mellom opplevd kulturell distanse og lav grad av skoletilhørighet for ungdom med innvandrerbakgrunn ble også kommentert av Schachner mfl. (2017) i en annen studie utført i Danmark.

I en annen studie av Rosevall og Öhrn (2014) undersøkes elevs og lærers oppfatninger av rasisme på to videregående skoler i Sverige. Studien baserer seg på data fra ett års etnografisk feltarbeid ved disse skolene. Dataene inkluderer observasjon av klesstimer (N=136), intervjuer med elever (N=43) og lærere (N=10) og skoleledere (N=2), samt uformelle samtaler med ulike aktører ved skolene. Den ene skolen hadde lenge hatt problemer med rasisme og nasjonalistiske grupperinger, og flere unge gutter som gikk der, ikledde seg høyreekstreme symboler. Artikkeforfatterne finner at lærerne sjelden adresserte eller underviste om rasisme eller ekstreme holdninger, til tross for at elevene opplevde at det var behov for det. Når elever ga uttrykk for eksplisitte rasistiske holdninger i klasserommet eller i undervisningstimen, var det sjelden at lærerne konfronterte dem med dette. De viser at lærerne i stedet ignorerte elevene eller ba dem om å være stille, for så å fortsette undervisningen som vanlig. Flere elever ga uttrykk for at mangelen på kollektiv handling eller grensesetting knyttet til disse temaene var svært problematisk, og de følte seg alene i det.

Rosevall og Öhrn (2014) finner også at lærere mener at de høyreekstreme elevene i hovedsak er et problem på de yrkesfaglige linjene. De argumenterer for at lærerne ikke klarer å knytte rasistiske ideologier til samfunnet ellers – og at de heller behandler rasistiske ytringer som et problem for noen arbeiderklassegutter. Lærerne er motivert av å undervise objektivt og ikke verdiladet. De mener at de ikke har lov til å ytre seg om egne politiske holdninger. I mange tilfeller gjør streben etter nøytralitet og objektivitet at rasisme ignoreres, noe som igjen fører til en normalisering og opprettholdelse av rasisme og ekstreme holdninger.

Studien viser at elevene opplever dette som svært vanskelig og at deres selvfølelse, tilhørighet og identitet påvirkes.

Videre har Hummelstedt mfl. (2021) analysert kategoriseringer knyttet til «rase», nasjonalitet og kjønn i et finsk klasserom basert på en konversasjonsanalyse av et fire dagers videopptak i et 6. klasse-rom og et intervju med læreren i etterkant. Halvparten av elevene i klassen var hvite elever som hadde vokst opp i Finland; resten var minoritetsspråklige elever med bakgrunn fra Somalia, England, Iran, Kurdistan og Russland. Studien er relevant for sosial og identitetsmessig integrasjon, da den indikerer hvordan praksiser ved skolen kan virke inn på sosiale mønstre og elevers nasjonale identitet. I ett av eksemplene velger læreren å dele inn jentene i gymtimene i et hvitt lag og et lag med minoritetsspråklige. Guttene får velge, men man ser at lærerens rasialiserte inndeling av jentelaget kan internaliseres idet én av elevene utbryter: «finnene der (...) flyktninger her!» (2021, 150, vår oversettelse). Analysen viser også hvordan en av de andre elevene forbinder flyktningkategorien med rase, og hvordan dette diskuteres blant elevene. Forskerne viser også hvordan rasialiseringen påvirker hvilket lag flere av gutteelevene velger.

I intervjuet bruker læreren «finne» for alle hvite elever og «flyktninger» for alle fargede («racialised») elever. Artikkelforfatterne kommenterer at samtidig som læreren gir uttrykk for at elevers identifikasjon er et individuelt valg, viser uttrykksmåten hans i andre deler av intervjuet og praksisen knyttet til gym og andre observerte situasjoner, betydningen av raseforståelser. Et annet eksempel fra empirien viser betydningen av kjønn, rase og nasjonalitet for hvordan elevene og læreren snakker sammen. Hummelstedt konkluderer med at jentene kan bli begrenset av forestillinger om kjønn, og at noen av guttene bruker kategorisering for å oppnå eller opprettholde status. Videre viser eksemplet fra gymtimen hvordan rasialisering påvirker guttenes valgmuligheter og oppfatninger av hvorvidt det er mulig å identifisere seg som finsk. Imidlertid viser empirien også hvordan elever kan utfordre og vise motstand mot kategoriseringer av visse «raser» og hva som kan regnes som finsk. Ifølge Hummelstedt mfl. (2021) utfordret elevene oftere enn læreren kategoriene i løpet av observasjonene. Forskerne begrunner dette med at læreren var opptatt med undervisning og mange andre psykososiale forhold. Dermed blir elevene «ofte [...] overlatt til seg selv for å håndtere konsekvensene av kategorisering» (2021, 156, vår oversettelse). Læreren uttrykte at han satte pris på å delta for å bli seg bevisst egne blindfelt og egen kommunikasjonsform. Artikkelforfatterne konkluderer med at læreres mange oppgaver kan gjøre det krevende å oppfatte når kategoriseringer og ulike maktforhold knyttet til dette forekommer, og at det er behov for at lærere får mer innsikt i hvordan annetgjøring skjer. Studien viser hvordan tatt-for-gitte kategorier kan brukes i skolehverdagen, som igjen påvirkes av nasjonale diskurser på andre arenaer som media. En mulig

konsekvens er at elevenes gruppesammensetning utenfor undervisningen påvirkes, i likhet med deres selvoppfatning av hvorvidt de kan være del av det nasjonale fellesskapet eller ikke.

En svensk studie av Dovemark (2013) undersøker hvordan ekskluderende mekanismer basert på etnisk eller kulturell identitet formes og skapes i seks svenske skole-kontekster. Dataene baserer seg på en etnografisk studie i fire ungdomsskoleklasser og to videregående skoleklasser. I tillegg til observasjoner i klasserom er det gjort 89 individuelle intervjuer. Artikkelen tar utgangspunkt i kritisk raseteori og er opptatt av de gjemte, subtile, ubevisste formene for rasisme som er basert på hvit dominans. Artikkelen setter søkelys på de rutinemessige og gjemte manifestasjonene som fungerer som en form for «hverdagsrasisme». Den viser hvordan lærere og ansatte på skolene konstruerer «innvandrerfamilien» som ustabil, der foreldrene ofte har dårlige holdninger og verdier. Svenske familier og individer forstås som ressurssterke og kapable. Videre viser den at lærerne på de ulike skolene prøver å lære elever og foreldre med innvandrerbakgrunn å oppføre seg i tråd med «svenske verdier». Videre finner hun at elever med foreldre med ulike landbakgrunner blir kategorisert ulikt. For eksempel ble noen landbakgrunner forstått som «å ha språkproblemer», noen som «å leve mellom to kulturer», og andre som «late». Gjennomgående fant Dovemark (2013) at innvandrere ble sammenlignet og målt opp mot den «hvite kulturen» som norm og ideal. I tillegg var det svært liten kontakt mellom innvandrerelever og «svenske elever», blant annet på grunn av sterk lokal segregering.

Skolen med en høy andel innvandrerelever ble kategorisert som «problemskolen» med «svake innvandrerelever» og «umotiverte og problematiske elever», mens skolen med svenske elever ble kategorisert som «veldig spesiell», med høyt motiverte og ambisiøse elever. Dovemark (2013) observerte gjentatte ganger rasistiske ytringer og diskriminering uten at det ble tatt opp i klasserommet eller anerkjent av lærerne. Selv når elever eksplisitt fortalte om rasistiske erfaringer, kunne lærerne fortelle elevene at «det var sikkert ikke meningen». Å ytre rasistiske holdninger eller handlinger ble mulig nettopp fordi det ble ignorert. Studien konkluderer med at «hverdagsrasisme» preger livet til mange elever, og utfordrer fortellingen om Sverige som solidarisk og inkluderende.

Medbøen (2021) eksplorerer i sin kvalitative studie hvordan gutter med minoritetsbakgrunn i Oslo opplever sin etniske identitet i videregående skole. Studien bygger på dybdeintervjuer av ti gutter mellom 17 og 20 år ved tre videregående skoler i Oslo vest, Oslo øst og sentrum. Hun viser til forskning om at gutter med minoritetsbakgrunn opplevde å bli diskriminert, og at gutter er mer utsatte for negative konsekvenser av diskriminering med tanke på skoletilpasning enn jenter (Umaña-Taylor et al., 2012). Hun argumenterer for forebygging av diskriminering i skolen for å skape forutsetninger for en god identitetsutvikling, skolefungering

og for å fremme psykisk helse. I tillegg argumenterer hun for at skolen burde ta opp temaer som «Black Lives Matter»-bevegelsen for å sensitivere hvordan de unge kan bidra med å skape gode holdninger.

Oppsummering

Innledningsvis definerte vi identitetsmessig integrasjon som opplevd identifikasjon med og tilhørighet til grupper. Ovenfor har vi sett på studier som omhandler hvordan opplevd rasisme og/eller diskriminering kan få negative konsekvenser for ungdoms identitetsutvikling og tilhørighet.

Vi finner indikasjoner på at det å oppleve etnisk diskriminering på skolen er forbundet med negative konsekvenser som depressive symptomer og lavere selvtillit senere, og at de negative konsekvensene blir forsterket dersom ungdommene også opplever kulturkræsje hjemme.

Funn fra andre analyser peker på hvordan lærere og andre ansatte på skolen reproducerer rasialiserte diskurser, der «innvandrereleven» hele tiden måles opp mot «den hvite kulturen» som norm og ideal. Et funn fra en annen studie er at lærerne sjelden tematiserer rasistiske eller ekstreme ytringer, til tross for at elevene opplever det eller gir uttrykk for det. Dette fører til en normalisering og opprettholdelse av rasisme og ekstreme holdninger, noe som elever opplever som svært vanskelig. Selv om det ikke dreier seg om direkte sammenheng, kan denne praksisen påvirke elevers selvfølelse, identitet og tilhørighet på en negativ måte. I en av studiene (Medbøen, 2021) mener forfatteren at konsekvensene av diskriminering er ekstra alvorlige for gutter.

Kort oppsummert:

- Opplevelse av diskriminering på skolen er relatert til negative konsekvenser som depressive symptomer og lavere selvtillit senere hos innvandrerelever. De negative konsekvensene blir forsterket dersom ungdommene også opplever kulturkræsje hjemme.
- Lærere og andre ansatte på skolen synes å reproducere rasialiserte diskurser der ikke-hvite innvandrerelever hele tiden måles opp mot «den hvite kulturen» som norm og ideal.
- En av studiene finner at lærere i en skole med høy andel innvandrere sjeldent tar opp rasistiske ytringer, til tross for at elevene opplever det, hvilket fører til en normalisering og opprettholdelse av rasisme.

4 Diskusjon og konklusjon

I dette kapitlet diskuterer og drøfter vi hovedfunnene fra kunnskapsoppsummeringen. Hensikten med rapporten har vært å besvare følgende problemstilling: Hva sier forskning om betydningen og konsekvenser av rasisme og diskriminering for integrering innen utdanning? I tillegg vil vi i dette kapitlet komme med forslag til videre forskning på diskriminering for integrering i utdanning i Norden.

4.1 Diskusjon av hovedfunn

Vi har oppsummert 32 forskningsbidrag, derav to kunnskapsoversikter og 30 primærstudier fra de nordiske landene.

Sammenhenger mellom diskriminering, rasisme og utdanningsaspirasjoner og skoleprestasjoner

En rekke studier i vårt materiale viser en sterk sammenheng mellom opplevd diskriminering, rasisme og stigmatisering og utdanningsprestasjoner. Flere av de inkluderte studiene viser at en mulig konsekvens av opplevd diskriminering, rasisme og stigmatisering kan være at de diskriminerte elevene sikter høyere. Samtidig viser andre studier konsekvenser som redusert faglig selvtillit og mindre tro på å lykkes i skolen (Özdemir og Stattin, 2014; Kristoffersen mfl., 2014). Vi har også identifisert studier som påviser negative sammenhenger knyttet til lavere trivsel på skolen (Zacheus mfl., 2019; Özdemir og Stattin, 2014), svekket motivasjon og svekkede prestasjoner, sosioemosjonelle vansker (Benner mfl. 2017) og negative atferdsmessige konsekvenser (Benner mfl., 2017; Korol og Stattin, 2021). Videre har vi sett hvordan gruppeprosesser og opplevelse av tilhørighet kan påvirkes av diskriminering og rasisme. Disse utfallene er negative i seg selv, og kan i tillegg virke inn på skoleprestasjoner og aspirasjoner. Det er en godt dokumentert sammenheng mellom både trivsel og skoleprestasjoner (Amholt mfl., 2020) og mellom psykisk helse og læring (Mælan mfl. 2018).

Sammenhenger mellom opplevd diskriminering og rasisme og skoletilpasning

Oppsummert indikerer funnene i vår kunnskapsoversikt at forskning som eksplisitt undersøker betydningen av diskriminering og rasisme for integrering i utdanning, er relativt utforsket i en nordisk kontekst. Det er få studier som har problemstillingen «konsekvenser av diskriminering og/eller rasisme innen utdanning» som sitt hovedtema. Snarere er temaet bakt inn som ett av flere undertemaer i funnene og forskningsspørsmålene i de fleste forskningsbidragene.

Samtidig vet vi at det finnes mye forskning innen psykologi som undersøker sammenhenger mellom mobbing og sosialt utenforskap mer generelt, og skoletilpasning (Ladd og Kochenderfer-Ladd, 2016). I sin oversikt over internasjonal forskning dokumenterer Benner mfl. (2018) en sammenheng mellom opplevd diskriminering og rasisme og svakere tilpasning blant elever på tvers av akademiske, psykososiale og adferdsmessige utfall eller konsekvenser. Det er rimelig å tenke at noen av disse konsekvensene vil overlape. Samtidig er det behov for mer kunnskap om de unike skolerelaterte og psykologiske konsekvensene av etnisk og annen type diskriminering (Özdemir og Stattin, 2014), og om konsekvensene av å oppleve diskriminering. En studie av ungdommer fra Canada (Volk og King, 2006) fant at det å bli offer for etnisk trakassering, innebar andre særtrekk enn det å bli offer for fysisk trakassering, rykter, verbal mobbing og seksuell trakassering. En studie fra Sverige av Korol og Stattin (2021) fant at ungdom som ble utsatt for etnisk mobbing, var mer tilbøyelige til å omgås ungdom med voldelig atferd. En annen svensk studie av Özdemir mfl. (2019) som undersøkte sammenhenger mellom etnisk mobbing og avvikende skoleatferd blant innvandrerungdom over tid, viste at dette førte til en svekket selvtillit og bidro til lavere tro på egne faglige prestasjoner. Videre viser funnene at opplevelsen av skolemiljø blant ungdommer med etnisk minoritetsbakgrunn som ble mobbet, var viktig for deres skoletilpasning. Artikkelforfatterne skisserer flere begrensninger ved studien, blant annet at den ikke tar høyde for mangfoldet blant innvandrerungdom, og at ungdommer med enkelte landbakgrunner er mer utsatte for å oppleve mobbing enn andre og derfor reagerer sterkere.

Mange kvalitative studier, relativt få kvantitative studier

Litteraturen om diskriminering og rasisme og dens betydning og konsekvenser for integrering i utdanning, kan beskrives som tverrfaglig og primært kvalitativ. Flertallet av studiene vi har inkludert ser på opplevd diskriminering og rasisme og har et kvalitativt forskningsdesign, mens et fåtall har et kvantitativt design, og enda færre er longitudinelle. Denne litteraturen skiller deg dermed betydelig fra litteraturen om diskriminering og rasisme og dens konsekvenser for arbeids-

livsintegrering, der det finnes et stort omfang av kontrollerte eksperimenter (Wollscheid mfl., 2022).

Mange ulike målinger for å analysere spesifikke aspekter av diskriminering og rasisme

Oppsummert forskning viser et tydelig behov for flere målinger av spesifikke aspekter av rasistisk og etnisk diskriminering, for eksempel åpenbar diskriminering vs. mikroagresjon. I sin systematiske kunnskapsoversikt anbefaler Benner mfl. (2018) å videreutvikle målinger ved å se på innhold og overlapp mellom eksisterende målinger for diskriminering. I tillegg peker artikkelforfatterne på et behov for å studere flere diskrimineringsgrunnlag, for eksempel kjønn og seksuell orientering i sammenheng, og et behov for å se på konsekvenser av samspillende identiteter.

Få studier om flerdimensjonal diskriminering (interseksjonalitet) og integrering i utdanning

Oppsummert ser de fleste studiene utelukkende på etnisk diskriminering. Det finnes få studier som undersøker hvordan etnisk diskriminering samspiller med andre former for diskriminering innen utdanning, for eksempel kjønnsdiskriminering eller diskriminering på grunn av seksuell orientering. Noen studier (Özdemir og Stattin, 2014; Korol og Stattin, 2021) etterlyser undersøkelser som analyserer konsekvenser av diskriminering ved å se på undergrupper av personer med minoritetsbakgrunn, for eksempel knyttet til landbakgrunn, alder ved innvandring, etnisitet, religion og sosioøkonomisk status. Ett av funnene tyder på sterke negative konsekvenser av diskriminering på etnisk grunnlag og at personer som opplever dette, også oftere opplever diskriminering på andre grunnlag. Özdemir og Stattin (2014) vektlegger at etnisk identitet er viktig for unges selvforståelse, og at den etniske identiteten utvikles i ungdomstiden. De argumenterer for at når en opplever negativ behandling på grunn av etnisitet, kan dette ramme unges selvbilde og troen på en selv, inkludert troen på å lykkes i skolen. Vi så at Gyberg mfl. (2021) fant at ungdom og unge voksne som primært opplevde diskriminering på grunn av etnisitet, oftere erfarte diskriminering også på andre grunnlag. Det er rimelig å forvente at dersom synlige minoriteter i større grad enn andre opplever diskriminering på flere grunnlag, vil konsekvensene også være større. Som Gyberg mfl. påpeker, er det få studier som undersøker de samme personenes erfaringer med diskriminering på ulike grunnlag.

Litteraturen peker samlet sett på et kunnskapshull når det gjelder hvordan rasisme og diskriminering på grunnlag av etnisitet og landbakgrunn samspiller med andre diskrimineringsgrunnlag som for eksempel lav sosioøkonomisk bakgrunn,

kjønn og seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne, for å innta et flerdimensjonalt perspektiv (se også: Aksnes mfl., 2021). Kunnskapsoversikten av Benner mfl. (2018) skiller seg ut i denne sammenhengen ved å systematisk undersøke betydningen av ulike diskrimineringsgrunnlag.

Lite fokus på den bredere sosiale og geografiske konteksten

Metaetnografien til Beach mfl. (2013) av unge i stigmatiserte svenske bydeler viste hvordan den bredere samfunnsmessige konteksten påvirker deres aspirasjoner og måter å gjøre skolearbeid på. Funnene viser at den bredere stigmatiseringen og utenforskapet disse ungdommene opplever i samfunnet, for eksempel i media, kan bidra til en kollektivism på skolen der en er opptatt av at ens aspirasjoner ikke skal gå på bekostning av andre, og at det å lykkes i skolen må ses i sammenheng med et bredere ønske om «å overleve» i en sosioøkonomisk og stigmatisert vanskelig kontekst. Beach mfl. argumenterer for at funnene synliggjør et forsømt tema innen forskning og policy; ifølge forskerne forsømmer tradisjonelle forklaringer, metoder og tiltak mot utdanningsforskjeller betydningen av den bredere kulturelle konteksten. Især forsømmes betydningen av sted, stigma og identitet knyttet til nabolaget en bor i, skriver forfatterne. De understreker betydningen av medie-representasjoner og understreker at sosial handling ikke skjer i et geografisk vakuum (Beach mfl., 2013, 258).

4.2 Implikasjoner for videre forskning

Denne rapporten har systematisk oppsummert forskning om konsekvenser av diskriminering og rasisme for integrering innen utdanning i Norden. Våre analyser påpeker at det er behov for forskning som mer eksplisitt undersøker dette som en overordnet problemstilling. Videre er det behov for forskning som muliggjør mer avanserte og finmaskede analyser av konsekvenser av diskriminering og rasisme innen utdanning og mer generelt. Det gjelder særlig å undersøke ulike utfall for undergrupper og sammensatt diskriminering. Det er også viktig å ta i betraktning den bredere sosiale konteksten som påvirker utdanningsmessige utfall. Her sikter vi til et eksplisitt fokus på kumulativ diskriminering, der opplevd diskriminering på ulike samfunnsarenaer kan få utdanningsmessige konsekvenser.

Behov for flere studier om flerdimensjonal diskriminering (interseksjonalitet) innen utdanning

Når det gjelder utdanning er det for det første behov for studier om interseksjonalitet som undersøker hvorvidt diskriminering på grunnlag av etnisitet og rasisme også i samspill med andre diskrimineringsgrunnlag, som for eksempel kjønn,

seksuell orientering og alder, kan ha ulike konsekvenser. For det andre er det behov for å forstå bedre om undergrupper av innvandrere og etterkommere opplever ulike utdanningsmessige konsekvenser av diskriminering og rasisme, og samspillet av ulike diskrimineringsgrunnlag og dens konsekvenser og strategier.

Vi kan anta at dette er et forskningsfelt i dynamisk utvikling, også med tanke på Black Lives Matter-bevegelsen og andre hendelser som har satt diskriminering av minoritetsgrupper, for eksempel LGBTQ* og mennesker med nedsatt funksjons-evne, på dagsorden (Wig, 2021). Kunnskapsoppsummeringen om arbeidslivsintegrering har påvist at det finnes forholdsvis lite forskning på arbeidstakere med mørk hudfarge i en europeisk kontekst, mens det foreligger mye forskning om dette i USA (Wollscheid mfl., 2022). Dette peker på behov for forskning som ser på spesifikke grupper innvandrere i en utdanningskontekst.

Behov for flere studier om direkte konsekvenser av rasisme og diskriminering

Vi har identifisert relativt få studier som eksplisitt analyserer konsekvenser av rasisme og/eller diskriminering innen utdanning. Barn og unge er i tillegg i en formativ livsfase, der identitet og selvforståelse dannes. Erfaringene de gjør i denne perioden, kan derfor ha stor betydning for deres liv og fremtid.

Når vi finner relativt få studier i Norden som er direkte relevante for å svare på vår problemstilling, kan dette gjenspeile flere forhold. For det første brukes begrepene rasisme og rase sjelden i forskningspublikasjoner i de fleste europeiske land, med unntak av Storbritannia, grunnet begrepets nåtidige og historiske belastede konnotasjoner (Führer, 2021; Anderson, 2018). Samtidig har vi, for å demme opp for dette, søkt på studier som bruker etnisitetsbegrepet, som ofte brukes for «rase» i en norsk kontekst (Führer, 2021). På denne måten har vi fanget opp en rekke relevante publikasjoner. For det andre ser vi at diskrimineringsbegrepet sjelden brukes eksplisitt innen forskningen. Én av flere årsaker til dette er at det kan være vanskelig å avgrense når (opplevd) ekskludering skyldes diskriminering og når andre forhold spiller inn. Noen forskere velger å bruke bredere begreper som ekskludering og inkludering, som kan innbefatte både diskriminering og andre former for ekskludering (Fangen og Paasche, 2013). Tilsvarende brukes begreper som stigmatisering og utenforskap oftere innen nordisk forskning enn diskriminering på etnisk grunnlag og rasisme.

Behov for økt empirisk og analytisk fokus på kumulativ diskriminering og den bredere konteksten

Beach mfl. (2013) sin analyse og funn i metaetnografien fra åtte svenske etnografiske studier peker på et generelt behov, som vi også ser, for å undersøke

utdanningsmessige konsekvenser av diskriminering og rasisme i en bredere sosial og geografisk kontekst. Det finnes for eksempel en omfattende forskningstradisjon om hvordan det å bo i stigmatiserte bydeler kan påvirke unges identitet og opplevde utenforskap. Det er påfallende at de fleste av disse studiene forsker på fritidsarenaer og ikke eksplisitt utforsker utdanningsmessige konsekvenser (noen viktige unntak her er doktorgradsavhandlingene Rosten, 2015 og Eriksen, 2013). Likeledes er det slående at utdanningsforskningen vi har identifisert som belyser unges skoleprestasjoner, faglige arbeid og identitetsprosesser, i liten grad synes å forholde seg til den tematisk relevante litteraturen om minoritetsungdom og utenforskap. Det er behov for kunnskap som eksplisitt undersøker kumulative konsekvenser av diskriminering og rasisme på andre arenaer for integrering innen utdanning. Videre er det behov for en større sosial og geografisk kontekstualisering av integrasjonsutfallene innen utdanningskontekster.

Behov for flere studier med longitudinelt design

Datagrunnlaget i denne kunnskapsoppsummeringen omfatter først og fremst studier med kvalitativt design og kvantitative tverrsnittstudier. Få studier er longitudinelle eller kontrollerer for andre faktorer enn rasisme og diskriminering. Dette betyr at hovedkonsepter som (opplevd) rasisme og diskriminering, og antatte konsekvenser av disse, for eksempel lav selvtillit, ofte studeres samtidig. Det er derfor vanskelig å påvise kausale sammenhenger. Dette ble også vist i en tidligere kunnskapsoversikt med en lignende problemstilling (Wollscheid mfl., 2021).

Mange av konsekvensene vi har undersøkt, egner seg for kvalitative studier, da de omhandler selvopplevde, subjektive erfaringer, som tilhørighet og identitet, og komplekse sosiale prosesser og gruppeformasjoner. Samtidig har få av disse studiene sammenhenger mellom diskriminering og rasisme og integrering innen utdanning som en overordnet, eksplisitt problemstilling. Det er behov for flere kvalitative studier som setter diskriminering og rasisme i hovedfokus og undersøker konsekvenser innen utdanning. Videre er det behov for kvantitative studier som undersøker omfanget av sammenhengene i ulike typer utdanningssettinger og geografiske kontekster og for ulike undergrupper av innvandrere og etterkommere (knyttet til for eksempel landbakgrunn, selvdefinert etnisitet, migrasjonskategori, alder og kjønn). Det er også behov for flere longitudinelle studier, med et både kvalitativt og kvantitativt design, som undersøker konsekvenser og strategier. Cave mfl. (2020) har for eksempel pekt på et behov for mer forskning på mekanismene som gjør at tidlig eksponering for rasistisk diskriminering gir negative helseutfall senere i livet, noe som kan tenkes også gjelder for konsekvenser innen utdanning. Dette kan gjøres med longitudinelle kohortstudier eller studier som ser nærmere på tidspunkt for eksponering og utfall.

Behov for mer avanserte metoder for å operasjonalisere og måle diskriminering og rasisme

Funnene illustrerer at hovedkonseptene diskriminering og rasisme er sammensatte, og at fenomenene kan opptre både indirekte og direkte. Vi har også sett at det kan være vanskelig å gjøre et skarpt skille mellom diskriminering og rasisme som fenomener, og deres konsekvenser over tid, noe vi har sett tidligere (Wollscheid mfl., 2021). Mähönen mfl. (2011) har for eksempel tidligere argumentert for å bruke mer spesifikke modeller og robuste tester for å kunne predikere ulike konsekvenser av opplevd diskriminering i ulike kontekster, som for eksempel utdanning, der personer med minoritets- og majoritetsbakgrunn befinner seg.

Referanser

- *Abrahamsen, B., & Drange, I. (2015). Ethnic minority students' career expectations in prospective professions: Navigating between ambitions and discrimination. *Sociology*, 49(2), 252-269.
<https://doi.org/10.1177/0038038514542494>
- *Andreassen, R., & Myong, L. (2017). Race, gender, and researcher positionality analysed through memory work. *Nordic Journal of Migration Research*, 7(2), 97-104. doi:10.1515/njmr-2017-0011
- Aksnes, D. W., Bergene, A. C., Fossum, L. W. og Wollscheid, S. (2021). Nordisk forskning om diskriminering, trakassering og likestilling: En forenklet kunnskapsoversikt. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning NIFU 2021:14. Oslo: NIFU.
- Aksnes, D. W. og Sivertsen, G. (2019). A Criteria-based Assessment of the Coverage of Scopus and Web of Science. *Journal of Data and Information Science*, 4(1), 1-21. doi.org/10.2478/jdis-2019-0001
- Amholt, T.T., Dammeyer, J., Carter, R. et al. (2020). Psychological Well-Being and Academic Achievement among School-Aged Children: a Systematic Review. *Child Ind Res* 13, 1523–1548. <https://doi.org/10.1007/s12187-020-09725-9>
- Ames, H., Glenton, C., & Lewin, S. (2019). Purposive sampling in a qualitative evidence synthesis: A worked example from a synthesis on parental perceptions of vaccination communication. *BMC medical research methodology*, 19(1), 1-9. doi.org/10.1186/s12874-019-0665-4
- Bangstad, S. (2021). *Strukturell rasisme. Et forskningsnotat*. KIFO Rapport 2021:1. Oslo: KIFO.
- Bangstad, S. og Døving, C.A. (2015). *Hva er rasisme?* Oslo: Universitetsforlaget.
- *Beach, D., Dovemark, M., Schwartz, A., & Öhrn, E. (2013). Complexities and contradictions of educational inclusion—A meta-ethnographic analysis. *Nordic Studies in Education*, 33(4), 254-268.
- *Benner, A. (2017). The Toll of Racial/Ethnic Discrimination on Adolescents' Adjustment. *Child Development Perspectives*, 11 (4), 251-256.
doi.org/10.1111/cdep.12241

- Bosswick, W., & Heckmann, F. (2006). Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. CID: 20.500.12592/rk1xv2.
- Brekke, J.-P. Fladmoe, A. og Wollebæk, D. (2020). Holdninger til innvandring, integrering og mangfold i Norge. Integreringsbarometeret 2020. Rapport 2020:8. Oslo. Institutt for samfunnsforskning.
- Brekke, J.-P. og Fladmoe, A. (2022). Holdninger til innvandring, integrering og mangfold i Norge. Integreringsbarometeret 2022. Rapport. Oslo. Institutt for samfunnsforskning. 2022:6.
- Buckland, M. & Gey, F. (1994). The relationship between recall and precision. *Journal of the American Society for Information Science*, 45(1), 12-19.
doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571
- Bratt, C. (2022). Is it racism? The belief in cultural superiority across Europe. *European Societies*, 24(2), 207-228.
doi.org/10.1080/14616696.2022.2059098
- Cave, L., Cooper, M. N., Zubrick, S. R., & Shepherd, C. C. J. (2020). Racial discrimination and child and adolescent health in longitudinal studies: A systematic review. *Social Science & Medicine*, 250, 10.
doi:10.1016/j.socscimed.2020.112864
- *Chinga-Ramirez, C. (2017). Becoming a "foreigner": The principle of equality, intersected identities, and social exclusion in the Norwegian school. *European Education*, 49(2-3), 151-165. doi.org/10.1080/10564934.2017.1335173
- Dahlen, K., Flatø, H. og Friberg, J.H. (2022). Hverdagsintegrering. En pilotundersøkelse om tillit, tilhørighet, deltakelse og diskriminering i innvandrerbefolkningen. Fafo-rapport 2022: 15. Oslo.
- Degele, N. (2020). Naming matters: Black lives matter in Germany. *European Journal of Women's Studies*, doi.org/10.1177/1350506820978895
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- *Dovemark, M. (2013). How private 'everyday racism' and public 'racism denial' contribute to unequal and discriminatory educational experiences. *Ethnography and education*, 8(1), 16-30.
doi.org/10.1080/17457823.2012.717199
- Ennsner-Kananen, J. (2021) 'My skin is hard' - adult learners' resistance to racialization and racism. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 7:3, 179-189. doi.org/10.1080/20020317.2021.2008113
- Eriksen, I.M. (2013). Young Norwegians: Belonging and becoming in a multiethnic high school. PhD avhandling. Universitetet i Oslo.

- Eriksen, T.H. (2007). Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions. *Ethnic and Racial Studies* 30 (6):1055-1069. doi.org/10.1080/01419870701599481
- Eriksen, T.H. (2015). Ethnicity. I Smith, A.D., Hou, X., Stone, J. Dennis, R. og Rizova, P. (red.). *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*. <https://doi.org/10.1002/9781118663202.wberen062>
- Eriksen, T.H. (2022). «Hypermangfold» Miniforelesning. NAFO - Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring. <https://film.oslomet.no/hypermangfold>
- Evans, A. B., Agergaard, S., Campbell, P. I., Hylton, K., & Lenneis, V. (2021). Sport, race and ethnicity in the wake of black lives matter: Introduction to the special issue. *European Journal for Sport and Society*, 18(3), 187-191. doi.org/10.17645/si.v2i1.26. doi.org/10.1080/16138171.2021.1966283
- *Fangen, K., Lynnebakke, B. (2014). Navigating Ethnic Stigmatisation in the Educational Setting: Coping Strategies of Young Immigrants and Descendants of Immigrants in Norway. *Social Inclusion* 2 (1):47-59. doi.org/10.17645/si.v2i1.26
- *Fangen, K., & Paasche, E. (2013). Young adults of ethnic minority background on the Norwegian labour market: The interactional co-construction of exclusion by employers and customers. *Ethnicities*, 13(5), 607-624. doi.org/10.1177/1468796812467957
- Fibbi, R., Midtbøen, A., Simon, P. (2021). *Migration and Discrimination: IMISCOE Short Reader*. Cham: Springer International Publishing.
- Führer, L. (2021). *"The Social Meaning of Skin Color": Interrogating the Interrelation of Phenotype/Race and Nation in Norway*. PhD avhandling. Universitetet i Oslo.
- *Fylkesnes, S. (2019). Patterns of racialised discourses in Norwegian teacher education policy: Whiteness as a pedagogy of amnesia in the national curriculum. *Journal of Education Policy*, 34(3), 394-422. doi.org/10.1080/02680939.2018.1482503
- *Gyberg, F., Svensson, Y., Wängqvist, M., & Syed, M. (2021). Discrimination and its relation to psychosocial well-being among diverse youth in Sweden. *New directions for child and adolescent development*, 2021(176), 163-181. doi.org/10.1002/cad.20399
- *Harlap, Y., & Riese, H. Race Talk and white normativity: classroom discourse and narratives in Norwegian higher education. *Teaching in Higher Education*, 17. doi:10.1080/13562517.2021.1940925
- Heckmann, Friedrich. 2006. *Integration and integration policies. Imiscoe network feasibility study*. Bamberg: EFMS Intpol Team.
- *Hummelstedt, I., Holm, G., Sahlström, F., & Zilliacus, H. (2021). 'Refugees here and Finns there' –categorisations of race, nationality, and gender in a Finnish

- classroom. *Intercultural Education*, 32(2), 145-159.
doi.org/10.1080/14675986.2020.1851174
- *Ismail, A.A. (2019) Immigrant Children, Educational Performance and Public Policy: a Capability Approach. *Int. Migration & Integration* 20, 717-734 (2019). <https://doi.org/10.1007/s12134-018-0630-9>
- *Kindt, M. T. (2018). Right choice, wrong motives? Narratives about prestigious educational choices among children of immigrants in Norway. *Ethnic and Racial studies*, 41(5), 958-976. doi.org/10.1080/01419870.2017.1312009
- *Korol, L., & Stattin, H. (2021). Why do ethnically harassed immigrant adolescents engage in violent behaviors? The role of affiliation with violent peers. *The Journal of Early Adolescence*, 41(6), 809-839.
doi.org/10.1177/0272431620961458
- *Kristoffersson, E., Ronnqvist, H., Andersson, J., Bengs, C., & Hamberg, K. (2021). "It was as if I wasn't there" - Experiences of everyday racism in a Swedish medical school. *Social Science & Medicine*, 270, 9.
doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.113678
- *Kurki, T., Brunila, K., & Lahelma, E. (2019). Constituting immigrant care workers through gendering and racialising practices in education. *Nordic Journal of Migration Research*. doi.org/10.2478/njmr-2019-0009
- Ladd, G.W. & Kochenderfer-Ladd, B. (2016). Research in Educational Psychology: Social Exclusion in School. I Riva, P. & Eck, J. (red): *Social Exclusion*, 109-132. DOI 10.1007/978-3-319-33033-4_6
- Lauglo, J. (1996). *Motbakke, men mer driv?: innvandrerungdom i norsk skole*. Norges forskningsråd, Nova/Ungforsk.
- Leirvik, M. S., Hernes, V., & Liodden, T. M. (2021). *Rasisme, diskriminering og tilhørighet blant utenlandsadopterte i Norge*. (oda.oslomet.no). NIBR-rapport 2021:15. Oslo.
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (LOV-2017-06-16-51). Hentet fra:
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- *Ljunggren, J., & Orupabo, J. (2020). Moving beyond: narratives of higher educational aspirations among descendants of immigrants in vocational training. *British Journal of Sociology of Education*, 41(5), 701-716.
doi.org/10.1080/01425692.2020.1776593
- Lynnebakke, B., Fangen, K. (2011). "Tre oppfatninger av norskhet: Opphav, kulturell praksis og statsborgerskap." *Sosiologi i dag* 41 (3-4):133-155.
- Lynnebakke, B. Pastoor; L. d.w. og Eide, K. (2020). *Young Refugees' Pathways in(to) Education. Teacher and Student Voices: challenges opportunities and dilemmas*. CAGE 3A Project Report.

- *Medbøen, L.T. (2021). Når kulturer krysser: Opplevelser av identitet blant etniske minoritetsgutter i videregående skole. *Tidsskriftet forebygging.no*, (7). DOI:<https://doi.org/10.21340/s82f-hs52>
- Midtbøen, A.H. og Liden, H. (2016) Kumulativ diskriminering. *Sosiologisk tidsskrift*, 1, 3-26. doi.org/10.18261/issn.1504-2928-2016-01-01
- Midtbøen, A.H. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 101-115. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-09>
- Minotenk (2022). Kunnskapsoppsummering om rasisme og diskriminering. Hva vet vi, blindsoner og veien videre. Minotenk – minoritetspolitisk tenketank.
- Munthe, E., Bergene, A. C., Braak, D. T., Furenes, M. I., Gilje, T. M., Keles, S., ... & Wollscheid, S. (2022). Systematisk kunnskapsoppsummering utdanningssektoren. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, (2), 131-144.
- Mælan, E. N., Tjomsland, H. E., Baklien, B., Samdal, O., & Thurston, M. (2018). Supporting pupils' mental health through everyday practices: a qualitative study of teachers and head teachers. *Pastoral Care in Education*, 36(1), 16-28. doi:10.1080/02643944.2017.1422005
- Nafstad, K. (2022). Black Lives Matter and Defund the Police in a Norwegian context, *Justice, Power and Resistance*, 5(1-2), 181-187. doi.org/10.1332/FEJB3960
- NordForsk (2022). Integrering av Innvandrere i Norden. Et systematisk søk. Oslo
- *Orupabo, J., Drange, I., & Abrahamsen, B. (2020). Multiple frames of success: How second-generation immigrants experience educational support and belonging in higher education. *Higher education*, 79(5), 921-937. doi.org/10.1007/s10734-019-00447-8
- *Osman, F., Mohamed, A., Warner, G., & Sarkadi, A. (2020). Longing for a sense of belonging—Somali immigrant adolescents' experiences of their acculturation efforts in Sweden. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 15(sup2), 1784532. doi.org/10.1080/17482631.2020.1784532
- Petticrew, M., & Roberts, H. (2008). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. John Wiley & Sons.
- *Plenty, S., & Jonsson, J. O. (2017). Social exclusion among peers: The role of immigrant status and classroom immigrant density. *Journal of youth and adolescence*, 46(6), 1275-1288. doi.org/10.1007/s10964-016-0564-5
- Quillian, L., & Midtbøen, A. H. (2021). Comparative Perspectives on Racial Discrimination in Hiring: The Rise of Field Experiments. In K. S. Cook & D. S. Massey (Eds.), *Annual Review of Sociology*, Vol 47, pp. 391-415). doi.org/10.1146/annurev-soc-090420-035144
- Regjeringen. (2019). *Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion 2020–2023*. Oslo.

- Rosenberg, T. (2021). We Are Still Not Being Heard: Making Black Lives Matter in Contemporary Swedish Performance. *Nordic Theatre Studies*, 33(2), 6-20.
DOI: 10.7146/nts.v33i2.132869
- Rosten, M. (2015). "Nest siste stasjon, linje 2" - Sted, tilhørighet og unge voksne i Groruddalen. PhD avhandling. Universitetet I Oslo.
- *Rosvall, P. Å., & Öhrn, E. (2014). Teachers' silences about racist attitudes and students' desires to address these attitudes. *Intercultural Education*, 25(5), 337-348. doi.org/10.1080/14675986.2014.967972
- *Schachner, M. K., He, J., Heizmann, B., & Van de Vijver, F. J. (2017). Acculturation and school adjustment of immigrant youth in six European countries: Findings from the Programme for International Student Assessment (PISA). *Frontiers in psychology*, 8, 649. /doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00649
- *Säävälä, M., Turjanmaa, E., & Alitolppa-Niitamo, A. (2017). Immigrant home-school information flows in Finnish comprehensive schools. *International Journal of Migration, Health and Social Care*. doi.org/10.1108/IJMHS-10-2015-0040
- *Thapar-Bjorkert, S., & Farahani, F. (2019). Epistemic modalities of racialised knowledge production in the Swedish academy. *Ethnic and Racial Studies*, 42(16), 214-232. doi:10.1080/01419870.2019.1649440
- Thomas, J., Newman, M., & Oliver, S. (2013). Rapid evidence assessments of research to inform social policy: taking stock and moving forward. *Evidence & Policy: A Journal of Research, Debate and Practice*, 9(1), 5-27.
DOI:10.1332/174426413X662572
- Umaña-Taylor, A. J., Wong, J. J., Gonzales, N. A. & Dumka, L. E. (2012). Ethnic identity and gender as moderators of the association between discrimination and academic adjustment among Mexican-origin adolescents. *Journal of Adolescence*, 35(4), 773-786.
<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.11.003>
- UNICEF (2022). U-Report Norge: Hva mener barn og unge om rasisme. Unicef.
- *Vehviläinen, S., & Souto, A. M. (2022). How does career guidance at schools encounter migrant young people? Interactional practices that hinder socially just guidance. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 22(2), 449-466. doi.org/10.1007/s10775-021-09467-2
- Vogt, K. C. (2020). Prosessuell interseksjonalitet: gutter, posisjoner og prosesser. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 44(2), 118-131. doi:10.18261/issn.1891-1781-2020-02-03 ER
- Volk, A., Craig, W. Boyce, W. & King, K. (2006). Adolescent risk correlates of bullying and different types of victimization. *Int J Adolesc Med Health*;18(4):375-386. doi.org/10.1515/IJAMH.2006.18.4.575

- Wig, T. (2021). Structural racism: a political science perspective. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 62(1), 121-127. doi:10.18261/issn.1504-291X-2021-01-11.
- *Wiltgren, L. K. (2022). Polite exclusion: high-performing immigrant students experience of peer exclusion. *Race Ethnicity and Education*, 25(3), 443-459. doi.org/10.1080/13613324.2020.1718083
- Wollscheid, S.; Alne, R., Bergene, A.C., Karlstrøm, H. & Fossum, L.W. (2022). Effekter av rasisme og diskriminering i arbeidslivet. En kunnskapsoversikt. NIFU-rapport 2022-20. Oslo: NIFU.
- Wollscheid, S., Lynnebakke, Fossum, W.L. & Bergene (2021). Konsekvenser av rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn – En kunnskapsoversikt. Rapport 2021:22. Oslo: NIFU.
- Wollscheid, S. & Tripney, J. (2021) 'Rapid reviews as an emerging approach to evidence synthesis in education'. *London Review of Education*, 19 (1), 1-17.
- Wollscheid, S.; Flatø, M.; Næss Hjetland, H.; Smette, I. (2017). Effekter av opplæringstilbud for tospråklige elever og kompetansehevingstiltak for voksne innvandrere. En kunnskapsoversikt. Rapport 2017:30. NIFU. Oslo.
- *Zacheus, T., Kalalahti, M. M. M., Varjo, J. T., Saarinen, M. K., Jahnukainen, M. T., Mäkelä, M. L., & Kivirauma, J. (2019). Discrimination, harassment and racism in Finnish lower secondary schools. *Nordic Journal of Migration Research*. doi.org/10.2478/njmr-2019-0004 NJMR
- *Özdemir, B., S., & Stattin, H. (2014). Why and when is ethnic harassment a risk for immigrant adolescents' school adjustment? Understanding the processes and conditions. *Journal of youth and adolescence*, 43(8), 1252-1265. doi.org/10.1007/s10964-013-0038-y
- *Özdemir, B., S., Özdemir, M., & Elzinga, A. E. (2021). Psychological adjustment of ethnically victimized adolescents: Do teachers' responses to ethnic victimization incidents matter? *European Journal of Developmental Psychology*, 18(6), 848-864. doi.org/10.1080/17405629.2021.1877131
- *Özdemir, B., S., Özdemir, M., & Kharel, N. (2021). Experiences of cultural clashes at home and ethnic victimization in school: "I live between two cultures, and neither of them understands me". *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2021(177), 179-198. doi.org/10.1002/cad.20416

* inkluderte forskningsbidrag.

Vedlegg 1: Kodeskjema

Kategorier	Beskrivelse
Forfattere (førsteforfatter), år, land	
Publikasjonskanal	
Populasjon	Barn og unge innvandrere og etterkommere som blir diskriminert eller risikerer å bli utsatt for diskriminering og rasisme
Konsept	Etnisk diskriminering/ rasisme, multipl diskriminering, kumulativ diskriminering
Utfall	Relatert til identitetsmessig, sosial og strukturell integrasjon innen ulike utdanningskontekster (fra barneskolen til høyere utdanning)
Fagfelt	Samfunnsvitenskapelige fag, f.eks. samfunnsøkonomi, sosiologi, psykologi, pedagogikk
Metode/ forskningsdesign	Empiriske studier med kvantitative og kvalitative data Primærstudier og internasjonale kunnskapsoppsummeringer
N	
Hovedresultater	Med tanke på denne problemstillingen
Forskningshull	
Kommentar (eventuelt eksklusjon etter fulltekstlesing)	
Forskningskvalitet	
Tematisk relevans	Middels, høy
Intern validitet (adekvat design)	Lav, middels, høy
Ekstern validitet (overførbarhet til norsk/nordisk kontekst)	Lav, middels, høy
Kvalitetsvurdering samlet (høy; medium; lav)- hvis lavt (metodisk) og/eller lavt bidrag til litteraturen, omtales studien kun i tabell	Lav, middels, høy

Tabelloversikt

Tabell 2.1.: Seleksjonskriterier: Hva sier forskning om konsekvenser av rasisme og diskriminering på integrering i utdanning?.....	21
Tabell 3.1: Tidsskrift og deres fagfordeling i publikasjonssettet. Kilde: OpenAlex og det norske kanalregisteret	34
Tabell 3.2 Forfatteradresser fra publiseringssettet.....	35
Tabell 3.3: Inkluderte studier om strukturell integrasjon.....	39
Tabell 3.4: Inkluderte studier om sosial integrering.....	53
Tabell 3.5: Inkluderte studier om identitetsmessig integrering	58

Figuroversikt

Figur 2.1: Prosedyrer i systematisk kunnskapsoppsummering.....	20
Figur 3.1 Seleksjon av studier	30
Figur 3.2: Samreferansenettverk for publikasjonssettet. Data: OpenAlex. Visualisering: VOSviewer	32
Figur 3.3 Konseptkart. Data: OpenAlex. Visualisering: VOSviewer.....	33

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no